

HELYEM·HÁZAM·PALOTÁM

RÁKOSPALOTA ■ PESTÚJHELY ■ ÚJPALOTA

HELYTÖRTÉNETI ÉRTESÍTŐJE

IV. évf. 2. (10) szám

1923-2018
RÁKOSPALOTA

Ünnepi kiadvány
Rákospalota várossá válásának
95. évfordulójára alkalmából

IV. évfolyam ▪ 2. (10) szám
2018. június

Megbízott főszerkesztő:
Rátónyi Gábor Tamás

Szerzőink:

- Chikány Judit (1985) az ELTE BTK magyar-néprajz szakán végzett, a Néprajzi Múzeum munkatársa. Korábban Rákospalotán, jelenleg Pestújbelyen lakik.
- Kovács Ildikó (1973) marketing-kommunikációs szakértő, XV. kerületi lakos.
- Kuczko Andrea (1969) művelődésszervező. 2007 óta dolgozik a XV. kerületben, a Csokonai Művelődési Központban, 2013 óta a Dokumentumtár és Információs Központ vezetője.
- Lőrincz Róbert (1971) könyvtáros, a dunakeszi Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár szakmai igazgatója, az Újpesti Helytörténeti Alapítvány kurátora, káposztásmegyeri lakos.
- Nagy Anita Ágnes (1983) művészettörténész, korábban az Iparművészeti Múzeum Textil- és viseletgyűjteményében dolgozott, jelenleg a Rákospalotai Múzeum muzeológusa.
- Németh Gábor (1977) hajózási technikus, egy XV. kerületi civil szervezet alelnöke.
- Rátónyi Gábor Tamás (1970) helytörténeti kutató. Korábban a Budapest című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, jelenleg a XV. kerületi blog szerkesztője.
- Szunyogh László (1952) tanár. Pestújbelyen született, többek között a XV. kerületben a Pestújbelyi Általános Iskolában tanított 2000 és 2012 között.

A városháza épülete az 1920-as években
(képeslap, Rákospalotai Múzeum)

- Rátónyi Gábor Tamás*
A közigazgatás vezetésének változásai az újonnan alakult városban 2
- Kovács Ildikó*
Rákospalota első díszpolgárai 6
- Chikány Judit*
**Menyasszony kalácsa, rétes, pampuska
Az ünnepi édes tészták szerepe
és közösségformáló ereje Rákospalotán** 16
- Lőrincz Róbert*
**A RAC-tól a REAC-ig
Szövevényes rákospalotai klubtörténet** 23
- Rátónyi Gábor Tamás*
A Kolozsvár utcai piac megnyitásának története 30
- Németh Gábor*
**Légy hív, mindhalálig!
A rákospalotai 198. sz. „Pál” evangéliumi
cserkészcsapat történetének vázlata
1. rész** 33
- Kuczko Andrea*
**Kertészképző Intézet
Lukácsy Sándor munkássága** 44
- Nagy Anita Ágnes*
István bíró botja 46
- Kép, szöveggel** 48

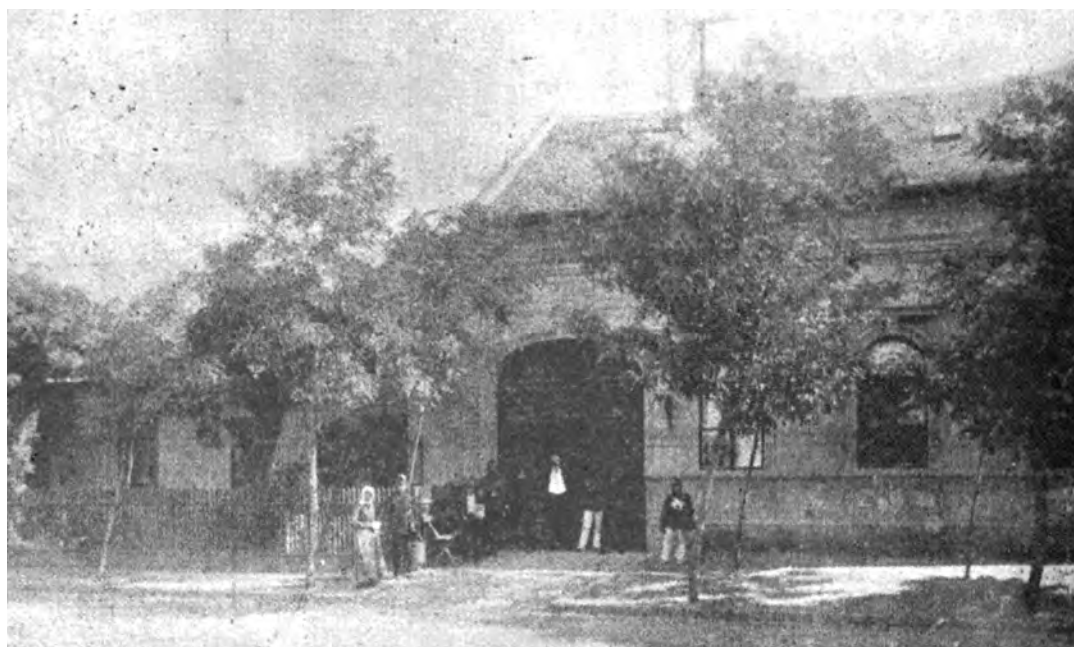
Kedves Olvasó!

E lapszámunkat tematikusnak terveztük: Rákospalota áll az írások középpontjában. Az apropó, hogy 95 éve, 1923. június 30-án egy régi adósságát törlesztve várossá nyilvánította az akkor már 30 ezernél is jóval több lakosú Rákospalotát a Belügyminisztérium. Ma már elképzelhetetlen, hogy egy ilyen nagy település ne városként szerepeljen az országtérképeken. E számunkban mégis keveset írunk a konkrét eseményről, a fő szerkesztési elv az volt, hogy a település fejlődését, előrejutását próbáljuk illusztrálni néhány – nem is feltétlenül ehhez a dátumhoz, de ehhez a korszakhoz köthető – írással.

Szó van lapunkban a város tisztikarának megválasztásáról és a korszak szavazásainak sajátosságairól, a település néhány első díszpolgáráról, de egy cserkészcsapat alaposan feldolgozott történetével is megismerkedhetnek, ahogy Palota legismertebb sportegyesületének, a REAC-nak a szövevényes történetét is közreadjuk.

Maga a várossá válás alapvetően nem több egy közigazgatási aktusnál, ami azonban mögötte áll, az a lakók és a városvezetők jobbító akarata, a lakóhely, a szülőföld fejlődésére irányuló szándékának egyik csúcspontja. Reméljük, hogy e számunk még ha csak részleteiben is, de képes visszaidézni ennek a korszaknak és ennek az ideának néhány állomását.

A megbízott főszerkesztő

A rákospalotai régi községházról ez az egyetlen ismert kép.
Az épület a mai tűtornyos református templom helyén állt,
a telket azt követően adták el, hogy átköltözött a városvezetés a Hubay téri Vigadóba.

(A RÁKOSPALOTAI MÚZEUM FOTÓTÁRÁBÓL)

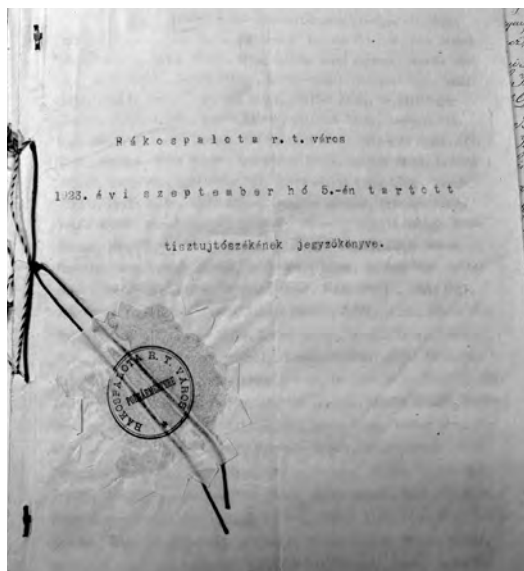
A KÖZIGAZGATÁS VEZETÉSÉNEK VÁLTOZÁSAI AZ ÚJONNAN ALAKULT VÁROSBAN

ÍRTA: Rátonyi Gábor Tamás

Rákospalota várossá válásáról 1923. június 30-án kelt a belügyminiszter határozata. Július első napjától tehát jogilag város lett a községből, de a gyakorlatban ekkor még nem történt észrevehető változás, hiszen az az intézmény- és igazgatási rendszer, amire a városias működéshez szükség volt, ebben az időben még nem jött létre. Cikkünkben azokat az igazgatási változásokat mutatjuk be, melyek őszig átalakították a települést irányító hivatalt.¹

A választások

A helyhatósági választások ebben az időben a maihoz képest teljesen más rendszerben zajlottak. A legjelentősebb eltérés az volt, hogy a képviselőknek csak a fele került választás útján a testületbe, a másik fele a település legtöbb adót fizető polgárai közül került ki – őket hívták virilistáknak. De nem csak a helyi vállalkozók, hanem a helyben sok adót fizető gyárak, üzemek is küldhettek egy-egy képviselőt a testületbe, hogy ott eljárjon az érdekeikben. Épp emiatt a politikai hovartartozás, a világnézet kevésbé volt hangsúlyos a testület egészében, hiszen bármelyik pártformáció vagy szövetség is szerzett többséget, ez a többség csak a testület felén belüli többség volt, a másik fél már a módosabb polgárok, jövedelmező vállalkozások megbízottaiból állt össze.

A tisztújító közgyűlés jegyzőkönyvének címlapja. A várossá válás alapvető dokumentumainak egyike.

(FORRÁS: BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA V.573., 4. KÖTET)

A választókerületek száma és kiterjedése szinte minden választás alkalmával megváltozott, ami csak részben volt indokolható Rákospalota területének változásával (Pestújhely kiválása, Káposztásmegyer, a Duna-part, majd a rákospalotai Villasor átcsatolása Újpesthez), jelentős változást generált a lakosságszám felduzzadása is: Rákospalotán 1910-ben 25 147-en, 1920-ban 35 033-an, 1930-ban

1 A témával kapcsolatos levéltári anyaggyűjtés Nagy Anita Ágnes érdeme, amiért ezúton is köszönetet mondok

pedig már 42 949-en éltek². 1910-ben 5, 1923-ban 10, 1926-ban 16³, 1930-ban azonban – az 1929-es új választójogi törvény bevezetését követően, mely megnövelte az egy-egy választókerületbe tartozó lakók számának felső határát – már csak 7 választókerület volt a településen⁴.

A választásokat minden esetben a választói névjegyzék összeállítására előzte meg, ami azonban a fellebbezések hatására gyakran csak évek(!) múltán vált jogerőssé, így előfordult, hogy a választásokat egyszerűen el kellett halasztani, mint ahogy Rákospalotán is megtörtént 1926-ban⁵, mely választást csak 1930-ban tartották meg. A kor szellemének megfelelően a választójog korlátozott volt, ráadásul csak a legalább hat éve helyben lakók vehettek részt, így az újonnan betelepülők csak késleltetéssel tudtak bekapcsolódni a helyi közéletbe. A választójog Rákospalota lakosságának kevesebb, mint egyharmadát illette meg (1932-ben 28,2 %³), és bizony az érdeklődés sem volt túl magas: a frissen várossá vált település első, 1923-ban tartott helyhatósági választásán a jogosultak 55 százaléka vett részt, ami a fenti statisztikai adatokból és az 1920-as lakosságszámából kalkulálva mindössze 5-6000 lakos szavazatát mutatja. A választók kedve egyébként később sem jött meg: 1932-ben szintén 55%, 1935-ben pedig már csak 49 százalék élt állampolgári jogával, ami egyébként a főváros környéki települések körében is alacsony részvételnek számított.⁶

Nem sokkal korábban, 1921-ben már tartottak egy választást – lényegében a világháború utáni elsőt (ezt megelőzően pedig csak 1910-ben volt helyi választás: 11 évvel korábban!). 1923-ban

pedig a rendezett tanácsú várossá válás okán egy újabb választás kiírására volt szükség. A mai választási rendszerrel szemben a polgármestert nem a választások során közvetlenül választották, hanem a megalakult képviselőtestület tagjai az alakuló közgyűlésen.

Az 1923-as városi választásra végül szeptember 1-jén került sor, melynek során száz választott képviselőt juttattak a városházára a rákospalotaiak, őket egészítette ki a szintén száz virilis képviselő, így a testület összesen 200 főből állt.

A közigazgatás szervezeti és személyi átalakítása

A rendezett tanácsú városi rang elnyerése számos többletfeladatot rótt a település közigazgatására – megjegyzendő, hogy már korábban, nagyközséggként is túlterhelt volt a szervezet. Szlacsányi Ferenc, az újonnan megválasztott főjegyző emlékeztetett arra, hogy még nagyközséggként oly mértékben megszaporodtak az ügykörébe tartozó ügyek, hogy azokat ellátni képtelenség volt. Különösen a gazdasági ügyek és a külső ellenőrzések megszaporodó szükségessége okán egyre csökkent a belső munkára fordítható idő, ami miatt az ügyfelekkel való kapcsolattartás szenvedett jelentős hátrányt. A fentiek miatt egy főjegyző-helyettesi állás létrehozását szorgalmazta⁷. De nem csak Szlacsányi osztályának jutott több feladat. A községekről szóló törvény⁸ a rendezett tanácsú városok feladatául jelölte ki a szokásos községi feladatkörön túl a piaci, vásári,

2 Marót Miklós: Rákospalota-Pestújhely demográfiája és társadalmi tagozódása - Czoma László: Tanulmányok Rákospalota-Pestújhely történetéből - XV. kerületi Tanács V. B. 1974., 162. o.

3 Ebben a 16 választókerületi felosztásban azonban választásokat nem tartottak

4 Baka Gábor: Városigazgatás és várospolitika Rákospalotán a két világháború között – szakdolgozat 1998 (továbbiakban BAKA 1998).

5 Forró Katalin: Helyhatósági választások az 1950-ben Budapesthez csatolt településeken 1920-1940. - Feitl István, Ignác Károly (szerk.): Önkormányzati választások Budapesten 1920-1940 Napvilág Kiadó 2010., 134-135. o.

6 Forró (2010) 136. o.

7 BAKA 1998, 36. o.

8 1886. évi XXII. törvény

hegyi, építészeti és közegészségügyi hatóságok felállítását, valamint az ipar- és a gazdák és cselédek közti szolgálati viszonyból keletkezett ügyekben való eljárást. A fenti változások és többfeladatok a helyi közigazgatás struktúrájának átalakítását is megkövetelték.

1923. szeptember 4-én a testület első ülésén a város képviselőtestületét megalakultnak nyilvánították, s egy négytagú tisztújítószéki jelölőbizottságot létesítettek, hogy az egyes tisztségekre designáltakat összeírják.⁹ Az, hogy Rákospalota város első polgármestere Cserba Elemér volt, közismert tény, azt azonban bizonyára kevesebben tudják, hogy több jelölt is volt, ahogy a többi pozícióra is voltak nomináltak. Ma talán különösnek hat, de 1923-ban még alkalmazták a „közfelkiáltással való” megválasztást, vagyis nem rendeltek el minden jelölt megválasztásánál szavazást, hanem a legtöbb esetben egyszerűen megszavaztatták a képviselőket, s ahol az egyik jelölt láthatóan nagy többséget kapott, ott nem foglalkoztak a szavazatok számának, arányának jegyzőkönyvi rögzítésével. Éppen ezért az egyes jelöltek támogatottságának (vagy éppen az ellenzésének) pontos arányát ma sem ismerjük, csak azt, hogy kik azok, akiket nagy többséggel választottak meg.

A polgármesteri állásra négy jelölt volt: dr. Cserba Elemér, dr. Keller László, dr. Szopkó István és dr. Novai Imre. Keller és Szopkó visszavonták a pályázatukat, ezért csak Cserba és Novai között választhattak a jelenlévők. Közfelkiáltással Cserbát választották meg, ezért név szerinti szavazásra nem volt szükség. Cserbát – aki addig nem volt jelen a tisztújítószéki ülésen – egy rö-

tönzött küldöttség elhívta a Városházára, ahol Agoraszto Tivadar elnöklő alispán előtt rögtön letette a hivatali esküt. Ilyenformán bár Rákospalota várossá válását a június 30-án kelt okirat dátumától számítjuk, polgármestere csak 1923. szeptember 5-től van.

A főügyészi állásra – főügyész a város törvényes működését felügyelő személy – két jelölt volt: Kovácsi Márton és Ágh Károly. Ebben az esetben az alispán névszerinti szavazást rendelt el, melynek eredményét is ismerjük: Kovácsira 120, Ághra 34 szavazat érkezett, így a főügyész Kovácsi Márton lett. Kovácsi a település közismert személyiségének, Kovácsi Kálmánnak a fia volt, bár önállóan is jelentős karriert futott be: jogászként végzett, majd 1920-ban Pest vármegye szolgabírójává választották. Ezt követően jelentkezett Rákospalota főügyészi állására, mely pozíciót azonban csak rövid ideig tölthette be: 1927-ben, igen fiatalon, 35 éves korában egy rosszul sikerült műtét szövődményeibe belehalt. Ágh Károly, aki csak 1923-ban telepedett le Rákospalotán aktív ügyvédi praxist folytatott helyben, elsősorban gazdasági ügyeket vitt. Későbbi élete messze van a példamutatástól: a zsidótörvények bevezetését követően több izraelita ügyvéd praxisát vette át, majd, az ő javaslatára lett Rákospalotán utcája Adolf Hitlernek és Benito Mussolininek. Bár egyik pártban sem volt tag, a kamarában magas pozíciót vitt, és számos kijelentése és intézkedése alapján is kijelenthető, hogy nem volt mentes a szélsőségektől. A világháborút követően népellenes büntett vádjával előzetes letartóztatásba helyezték, és egy szövevényes büntetőpért követően – melyben elítélték – 1950 elején hunyt el.¹⁰

9 Jegyzőkönyv az 1923. évi szeptember hó 4-én tartott alakuló ülésről - Budapest Főváros Levéltára V.573., 4. kötet

10 Rátonyi Gábor Tamás: Rákospalota, Hitler Adolf út és Mussolini tér - XV. kerületi blog 2016. szeptember 16.

**Csuka Jenő 1935-ben megjelent
rákospalotai rajzsorozatának
a Városházát mutató grafikája**

(FORRÁS: RÁKOSPALOTAI MÚZEUM)

Borgula János, Fröhlich József és Szentpéteri György jelöltek közül szintén közfelkiáltással Borgula Jánost választották. Ellenőrnek Fröhlich Józsefet, fogalmazónak Thúróczy Lajost tűzoltóparancsnoknak Herein Imre ellenében Steer Sándort, közgyámnak Pekó Ferenc ellenében Pázsith Béla lett megválasztva. Városgazdának

A főszámvevői állásra hat jelentkező volt: dr. Szócs József, Góczán Pál, Szentpéter György, Szász János, Varga Géza és Kovásznay Antal. Szász János már korábban visszalépett, a név szerinti szavazáson Szócs József igazán elsőprő győzelmet aratott: 150 szavazatot, míg Varga 5, Kovásznay pedig 4 voksot kapott. A többi jelöltre leadott szavazatok számát a jegyzőkönyv nem rögzítette, de a 200 fős képviselőtestületből eleve nem szavazhattak azok, akik jelöltnek jelentkeztek, vagy a jelölőbizottságban voltak, így mindössze 160 körül lehetett a tényleges szavazók és szavazatok száma.

Az árvaszéki jegyzői állásra Szócs József is jelentkezett, ám mivel őt megválasztották főszámvevőnek, ezért jelentkezését törölték. A megmaradó nomináltak: dr. Józsa András, dr. Budai Ágoston és Kiss Pál voltak. Ismét név szerinti szavazás történt, ami szoros eredménnyel zárult: Józsa Andrásra 73, Budai Ágostonra 75 szavazat érkezett, Kiss Pálra pedig egy sem, így Budai Ágoston lett Rákospalota árvaszéki jegyzője.

Számvevőnek Szász János, Szentpéteri György és Eszes József jelentkeztek, kik közül közfelkiáltással Szász Jánost választották meg. Pénztárnoknak

vics Béla, Dudás Pál, Almási Kornél, kik közül Urbankovicsra 85, Dudásra 74 szavazat érkezett. Almásira egy sem, így Urbankovics Béla lett Rákospalota városgazdája. Községi bírói állást is hirdettek, mely nem volt azonos a községek vezetőjeként ismert bírói pozícióval. A községi bíró egyes kisebb kihágások, szabálysértések, alacsony kárértékű ügyek esetén ítélezhetett helyi ügyekben, a mai megfelelője talán a szabálysértési előadó. Jónás Emil, T. Varga Antal és Almási Kornél jelentkezett (Jónás volt a község utolsó bírója, őt váltotta a településvezetői székben Cserba Elemér). Jónásra 111, T. Vargára 51 szavazat érkezett, míg Almásira egy sem, így Jónás, a korábbi bíró lett a város községi bírója.

Volt egy egész különös megfogalmazása a közhivatalnoki tisztség betöltésének: Rákospalotán *életfogytig* nevezték ki őket, ami megfelel a mai határozatlan időre létesített községi jogviszonynak. A tisztségviselők, illetve segéd- és kezelőszemélyzet tagjai, vagyis a fent felsorolt választott, és a kinevezett személyzet (számtisztet, végrehajtót, tűzoltót, írnokot és gépirónót stb.) az ünnepi közgyűlésen letették a hivatali esküt, s ezzel megalakult a városi közigazgatás. ■

RÁKOSPALOTA ELSŐ DÍSZPOLGÁRAI

ÍRTA: Kovács Ildikó

Az, hogy Rákospalota 95 évvel ezelőtt önálló város lett, sok ismert és mára kevésbé híres ember sokéves munkájának köszönhető. Ebben az írásban felidézzük az első díszpolgárok személyét és azt, miként járultak hozzá Rákospalota felemelkedéséhez.

A „Városok Lapja” kérésére 1927. január 31-én Rákospalota r.t. (rendezett tanácsú) város polgármestere levelet írt a szerkesztőségnek a város díszpolgárainak névsoráról. *Kossuth Ferenc, Sztérenyi József* báró és *Héderváry Lehel* dr. 1908-ban, két évvel később *Kovácsi Kálmán* ág.h.ev. lelkész, országgyűlési képviselő, majd 1917-ben *Wágner Manó* főgimnáziumi tulajdonos, kormányfőtanácsos lett díszpolgár. Négy évvel később *Apponyi Albert* gróf, majd 1923-ban Dr. *Szabó Ferenc* városi ügyvezető orvos és *Agorasztó Tivadar* Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja, 1925-ben pedig *Chobot Ferenc* kapta meg ezt a kitüntetést. A névsort végigolvasva érdekes végiggondolni, hogy ki miért lett díszpolgár, és a kilenc férfiú életrajza alapján egyértelmű válaszokat kapunk erre a kérdésre.

A jelenlegi szokás alapján díszpolgári cím annak az élő személynek adományozható, aki az adott település fejlődése, gyarapodása és hírnevének öregbítése érdekében kiemelkedő tevékenységet végzett. Valószínűsíthető, hogy az első három helyi díszpolgár inkább politikai vagy lobbierkekből kapta meg a díszpolgárságot, a hivatalos indok szerint az „akkor még község irányában

megnyilvánult jóindulatu támogatásért”. Magáról a díszpolgárság megítéléséről a Budapesti Hírlap 1908. november 6-i számában olvashatunk: *„A község képviselőtestülete ma tartott ülésén Kossuth Ferenc kereskedelemügyi minisztert, Sztérenyi József kereskedelemügyi államtitkárt és Héderváry Lehel országos képviselőt díszpolgáruvá választotta. A díszpolgári okleveleket küldöttségben fogják a napokban átnyújtani.”*¹ Egy hónappal korábban avatták fel Rákospalota Kossuth-szobrát, a Pesti Hírlap 1908. október 8-án megjelent számában levő tudósításból megtudhatjuk, hogy mindhárom díszpolgár komoly szerepet vállalt az ünnepségen: *„A kis Rákospalotának nagy ünnepe volt vasárnap. Leleplezték Kossuth Lajos márványból faragott szobrát, amely az ötvenötödik² Kossuth-szobor Magyarországon. Az ünnepélyen részt vett Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter is, akivel sok politikus ment ki a fővárosból a közeli Rákospalotára. Kossuthal volt Sztérenyi József államtitkár is. ... Rákospalota ünnepi díszben várta a vendégeket. (...) Kossuth Ferenc meleg szavakban mondott köszönetét az üdvözlésért. Azután kocsira ültek a vendégek és a zászlódiszbe öltözött utcákon keresztül a községbe vonultak. Az első négyes fogaton Kossuth Ferenc*

1 Rákospalota díszpolgárai. - Budapesti Hírlap 1908. november 6. XXVIII. évf. 266. sz. 15. o.

2 A korabeli sajtó (és ezekre a forrásokra támaszkodva a későbbi helytörténeti irodalom is) ötvenötödikként tartotta számon a palotai Kossuth-szobrot. Ádámfy József 1982-ben megjelent könyve óta tudjuk azonban, hogy a mi Kossuth-szobrunk a világon a 61., Magyarországon a 60. volt. Lásd: Ádámfy József : A világ Kossuth-szobrai - Népművelési Propaganda Iroda 1982, illetve lapunk 2017/1-es (5.) számában Rátonyi Gábor Tamás: Adalékok a rákospalotai Kossuth-szobor történetéhez 16. o.

"A Városok Lapja" Tekintetes Szerkesztőségének !

Budapest

VIII. Szentkirály u. 40

A város díszpolgárai tárgyában hozzám intézett levelére Rákospalota r.t. város díszpolgárainak névjegyzékét a következőkben van szerencsém közölni.

1908. évben választatott meg

nehai Kossuth Ferencz v.b.t.t. kereskedelemügyi miniszter,
Szterényi József báró b.t.t.ny.kereskedelemügyi miniszter és
Héderváry Lehel dr. ügyvéd, v.országgyűlési képviselő
a város, akkor még község irányában megnyilvánult jóindulatu támogatásukért.

1910. évben választatott meg

Kovácsi Kálmán ág.h.ev.lelkész, v.országgyűlési képviselő
a közügyekben kifejtett közhasznú és irányító szellemű működéséért.

1917. évben választatott meg

Wágner Manó főgymnáziumi tulajdonos, kormányfőtanácsos
a tanügy terén 40 éven keresztül kifejtett hazafias működésének elismeréséül.

1921. évben választatott meg

Apponyi Albert gróf v.b.t.t. országgyűlési képviselő
a nemzeti és közeleti szolgálat terén félszázadon keresztül szerzett érdemeiért.

1923. évben választatott meg

Dr.Szabó Ferencz városi ügyvezető orvos
e minőségben eltöltött hosszú szolgálati ideje alatt a köz érdekében kifejtett közhasznú működéséért.

Agorasztó Tivadar Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja
30 éves köztisztviselői munkásságának jubileuma alkalmából a város iránt mindig megnyilvánult jóakaratu támogatás elismeréséül és

1925. évben választatott meg

Chobot Ferencz romhányi prépost plebános
az önzetlenségével és nemes áldozatkészségével emelt fenséges és szép
r.kath.templom 25 éves jubileuma alkalmából.

Rákospalotán, 1927. évi január hó 31.-én

polgármester.

Cserba Elemér 1927-es tájékoztatója díszpolgárainkról a Városok Lapja kérdésére
(FORRÁS: BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA)

Kossuth Ferenc arcképe
a Szövetkezett Balpárt arcképcsarnokából
(MAI MANÓ FOTOGÁFIAJA, 1905)

voltak Vágó Ferenc Rákospalota község főjegyzője, Kovácsy Kálmán lelkész, T. Varga Antal bíró és az érdekelt község képviselőtestületeinek számos tagja. A küldöttség előbb a kincstári posta épület felállítását kérte Rákospalotán, azután a Budapest-gödöllői törvényhatósági útvonal keresztezésénél alagút, vagy átjáró létesítését. A mostani állapot ugyanis rendkívül zavarólag hat a forgalom rendes lebonyolítására, mivel részben a teher és személyszállító vonatok közlekedése, részben a tolatások és kocsirendezések miatt a sorompókat minduntalan leengedik, minek következtében a forgalom folytonosan fenakad. Szterényi József államtitkár a küldöttséget, szívesen fogadta, elismerte kéréseik jogos voltát s megígérte azok teljesítését. A küldöttség az államtitkár választát zajos éljenzéssel vette tudomásul.⁴ Az Esti Hírlap ezzel kapcsolatos beszámolójából megtudhattuk azt is, hogy ebben az ügyben Szterényi József államtitkár, mint Kossuth Ferenc helyettese fogadta a küldöttséget, és mivel az államtitkár újpesti származású, „minden jót megígért”.⁵ Annyi már kiderült az eddigiekből, hogy ők hárman ismerték egymást, ám az utókornak inkább Kossuth Ferenc neve mond valamit, a másik két úriember mára kevésbé ismert. Báró Szterényi József Lengyeltótiban született 1861-ben (eredetileg Stein néven), apja Újpesten volt rabbi. Legitimista, politikus, kereskedelemügyi miniszter volt, iparfejlesztési és iparoktatási szakértő.⁶ Hírlapíróként kezdte pályafutását, majd politikai területen dolgozott, volt országgyűlési képviselő, államtitkár, miniszteri tanácsos. Dr. Héderváry Lehel szintén Újpesten született 1876-ban, jogi végzettségét a kolozsvári egyetemen szerezte, eleinte Kolozsvárott dolgozott újságíróként, majd ügyvédként Budapesten. 1905-ben az újpesti kerület függetlenség

miniszter ült Kovácsy Kálmánnal, utána Szterényi József államtitkár és Boda Dezső főkapitány négyeshintója következett. (...) Kovácsy Kálmán, a szoborbizottság elnöke, lelkes szavakban köszöntötte a vendégeket. Ezután Héderváry Lehel, a gödöllői kerület orsz. képviselője, mondott beszédet Kossuth Lajos érdemeit méltatva. A beszéd végén lehullott a lepel s felzúgott a taps. A közönség ezután Kossuth Ferencet kívánta hallani, aki a következőket mondta: „Valahányszor új szobrot állít fel a kegyelet annak a nagy emléknak, amely a magyar történelmet fénynyel árasztja el, mindannyiszor újjászületik az eszme, amely Kossuth Lajosban megtestesült. (Lelkes éljenzés.)”³ Az újságcikkben mindhárom díszpolgár megjelenik, de vajon a Kossuth-szobor felállítása és avatása volt az elsődleges oka a későbbi kitüntetésüknek vagy ismerhették egymást korábról is? A választ a Pesti Hírlap 1907. április 24-i számában találtuk meg, a Küldöttség Szterényi József államtitkár-nál című cikkben. „Rákospalota és a környékén levő tizennégy község képviselete tisztelgett kedden délben a kereskedelemügyi minisztériumban Szterényi József államtitkár-nál. A küldöttséget Héderváry Lehel orsz. képviselő vezette s tagjai

3 Pesti Hírlap 1908. október 20. 8. o.

4 Pesti Hírlap 1907. április 24. 9. o.

5 Esti Hírlap 1907. május 3. 10. o.

6 Magyar Életrajzi Lexikon 2. 803. o.

Szterényi József portréja a Pesti Napló 1850-1930 albumából

párti programmal országgyűlési képviselőnek választotta. Kossuth Ferenc legmeghittebb köréhez tartozott.⁷ Kossuth Ferenc pedig Kossuth Lajos idősebbik fia, 1841-ben született, mérnöki tanulmányai után bányásztól a hídépítésig több területen dolgozott. Édesapja halála után hazatért Magyarországra és képviselő lett, majd a Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt elnöke. A Wekerle-kormányban 1906. április 8-tól 1910. január 17-ig kereskedelmi miniszter volt. A Wekerle-kormány lemondása után Apponyi Alberttel együtt a Függetlenségi 48-as és Kossuth Párt vezetője lett. Mindemellett Rákospalotához is kötődött: 1894-től rövid ideig a helyi evangélikus gyülekezet egyházi felügyelője volt.

A Népszava 1909. február 13-án csípős hangú cikket jelentetett meg Kossuth és Szterényi díszpolgárságával kapcsolatban. *„Kossuth Ferenc Szterényi József kíséretében elment a rákospalotai leleplezési ünnepélyre. Az esze tokját, Szterényi urat magával vitte és konstataálta, hogy ez a szobor nem szobor, hanem ércebe öntött eszme. Szterényi rámondta, hogy úgy van. Ez a kis szereplés elég volt a rákospalotaiaknak arra, hogy Kossuth Ferencet és Szterényi Józsefet a község díszpolgáraivá válasszák. Előbb csak Kossuth Ferencet akarták, de tudták azt, hogy a kegyelmes úr Szterényi nélkül nem érzi jól magát, hát mellé választották Szterényit is.”*⁸

Ennyi idő távlatából nem tudhatjuk, valóban érdemes volt-e erre a kitüntetésre az első három díszpolgár, viszont a negyedik, aki 1910-ben kapta meg ez a cím, a mai napig ismert alakja településünknek. Kovácsi Kálmán evangélikus lelkész,

országgyűlési képviselő a közügyekben kifejtett közhasznú és irányítószellemű működéséért lett díszpolgár.

Kovácsi (vagy Kovácsy) Kálmán 1862-ben született Balassagyarmaton, iskoláit Selmecen, Pozsonyban és Eperjesen végezte. 1893-ban hívták Rákospalotára lelkésznek, emellett közéleti szerepet is vállalt, többek között tagja volt a megyebizottságnak, elnöke a Gazdakörnek, majd 1911-ben a Függetlenségi Párt jelöltjeként mandátumot kapott a magyar parlamentben. A napilapok szerint 1932-ben hunyt el (ellentétben Buza Péter könyvében megjelentekkel, aki 1935-ös évszámot írt).⁹

A Kossuth-szobor felállításában is élen járt, ő volt a szoborbizottság elnöke.¹⁰ Már 1911-ben felmerült részéről Rákospalota várossá nyilvánításának ötlete, de akkor ezt még nem tudták megvalósítani. Rákospalota nemcsak munkahelye volt, hanem tulajdonosa is volt egy itteni földterületnek. A Népszava 1913. október 31-én a csatorna nélküli község áldatlan állapotairól ír, ekkor említik meg Kovácsit is. *„A községhez tartozó Kovácsi-telepen, az úgynevezett Honfoglaló-telepen, Benkő-telepen még szomorúbb állapotok vannak. Ezeket a telepeket egyes földbirtokosok létesítették, a földeket parcelláztak és drágán bérbeadták lakóterületeknek. A parcellázó urak kötelezettséget vállaltak arra, hogy rendes utakat csinálnak, gondoskodnak világításról, a vizek levezetéséről, stb. Mindebből azonban semmit sem teljesítettek. A Kovácsi-telep a Rákóczi-út¹¹ mentén*

7 Magyar Zsidó Lexikon, 1929.

8 Népszava 1909. február 13. 9. o.

9 Buza Péter: Palotai tegnapok, Rákospalota 1995., 204. o.

10 Pest Hírlap, 1908. október 20. 8. o.

11 A Rákóczi-út említése nyilván a helyismeret hiányából fakadó tévedés. A Kovácsi-telep valójában az Arany János utca - Rákos út - Wesselényi utca által határolt (a Rákos úttól Rákosszentmihály felé eső) földterület volt. A Földvár utca mai neve: Oroszlán utca.

Wágner Manó gimnáziuma korabeli képeslapon

(FORRÁS: RÁKOSPALOTAI MÚZEUM)

össze.”¹⁴ Ezek ellenére, 1932-ben súlyos tüdő és mellhártyagyulladás miatt¹⁵ bekövetkezett halála megrendítette a települést. „Halála úgy egyházi, mint társadalmi körökben mély, őszinte részvétet keltett. Rákospalota városi képviselőtét is nagy veszteség érte elhunytával.”¹⁶

Amikor Kovácsi Kálmán megkapta díszpolgári oklevelét, Rákospalota ismert és elismert lakója mondta az ünnepi beszédet: Wágner Manó¹⁷. A főgimnáziumi tulajdonos, kormányfőtanácsos 1917-ben lett díszpolgár, a tanügy területén 40 éven keresztül kifejtett hazafias működésének elismeréséül.

terül el. Kovácsi Kálmán, országgyűlési képviselő a tulajdonosa. A képviselő urat sokat zaklatták már a bérlői, hogy rendezze az utakat, hiszen az ő kocsija is elakad a sárban, a nagy pocsolóban. – Mit akartok volt a válasz. Talán az anyaközség utcái rendesebb állapotban vannak? Menjete csak el a Földvár-utcába¹¹, nézzétek meg a „sódergődört”. Ott láttok csak majd szépet.”¹²

Több, róla szóló cikkben említették szenvedélyességét, de képes volt a megbocsátásra is. 1919-ben a proletárdiktatúra alatt börtönbe zárták túszként, de utána többször részt vett a proletárdiktatúra évfordulóján, a kőbányai gyűjtőfogház kápolnájában rendezett hálaadó misén, például 1930-ban is.¹³ Az 1929. augusztus 1-jei közgyűlésről a Népszava tudósítója *Rákospalota képviselőtestülete a megfelelő községi politika helyett történelmi babérokra pályázik* című cikkében megjegyezte, hogy „A közgyűlés „eseménye” egyébként Kovácsi Kálmán evangélikus lelkész szereplése volt. Ez a mérges öregúr arról nevezetes, hogy állandóan vannak olyanok, akikkel nem fér

Wágner Manó Rákospalota iskolaügyének jeles alakja 1858. március 13-án született a sziléziai Liebenthal falucskában. Német anyanyelvű birodalmi polgárként élt egészen 14 éves koráig, ekkor Pestre költözött szüleivel. 1889-ben vette feleségül a palotai magánpolgári iskolát alapító negyedi Szabó Alajos leányát, s hamarosan a tanintézet igazgatója, majd továbbépítője lett. Elemi iskolát nyitott a polgári mellett, majd 1892-ben az első palotai gimnáziumot, amely magánintézet 1906-ban megkapta a jogosítványt állami érettségi bizonyítvány kiadására. Elnöke volt a Rákospalotai Katolikus Körnek. 1914-ben megyebizottsági taggá választották, a rákospalotai közéletnek is jelentős tagja volt. Rákospalota 1917. június 20-i rendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyvében Vághó Ferenc főjegyző ismertette Wágner Manó érdemeit.¹⁸ „Ezen időre esik a kis Rákospalotának nagy Rákospalota községgé való átalakulása és fejlődése; Wágner Manó ebbe a munkában mindig elől haladva harcolt, teljes önzetlenséggel a község és a

12 Népszava, 1913. október 31. 15. o.

13 Új Barázda, 1930. augusztus 5. 2. o.

14 Népszava, 1929. augusztus 4. 21. o.

15 Budapesti Hírlap, 1932. április 14. 8. o.

16 Újság, 1932. április 14. 9. o.

17 Budapesti Hírlap, 1910. december 8. 17. o.

18 Budapest Főváros Levéltára, kivonat az 1917. június 20-i rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvéből, 10110/1917.

Apponyi Albert köszönőlevele 1921-ből

(FORRÁS: BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA)

közjó érdekében, megteremtette és ma is vezetője az elismert működésű községi tűzoltóságnak, mindenkor bőkezűen hozott anyagi áldozatot minden hazafias kulturális és szociális cél érdekében és különösen a háborús évek alatt nagy részben az ő buzgó fáradozásához fűződik a községben felállított népkönyha áldásos működése. Egyáltalában nem volt jótékonyági mozgalom Rákospalotán, melynek Wágner Manó kezdeményezője vagy bőkezű támogatója ne lett volna. Ezen tevékenységei tették egyéniségét érdemessé, nevét tiszteltté és népszerűvé.”

1929-ben Wágner Manó halálakor a Budapesti Hírlap a következőképpen emlékezett meg róla: „Wágner Manó kormányfőtanácsos, rákospalotai reálgimnázium-tulajdonos és a vele kapcsolatos tanintézet igazgatója, április 1-én délután háromnegyed hét órakerületének hetvenharmadik, házasságának negyvenedik évében hosszú szenvedés után elhunyt. Az elhunyt Rákospalotának díszpolgára, Pest vármegye törvényhatósági bizottságának és felszázad óta Rákospalota képviselőtestületének volt tagja. Holttestét április 4-én ½ 4 órakerületének szentelik be a rákospalotai Magyarok Nagyasszonyáról nevezett plébániatemplom Szenvédő kápolnájában és a rákospalotai köztemetőben a város által felajánlott díszsírhelyen helyezik örök nyugalomra. Az engesztelő szentmiseáldozatot 4-én, csütörtökön reggel 9 órakerületük mutatják be ugyanabban a templomban.”¹⁹

Emléke a mai napig él Rákospalotán, Dózsa György Gimnázium néven működik az eredetileg általa alapított iskola, az előtte levő teret róla nevezték el és itt emlékkő is tiszteleg munkássága előtt.

k ö z ö n n é g é n e k

Közéleti működésem félszázados évfordulója alkalmából, az ország számos önkormányzati testülete, abban a kitüntetésben részesített, hogy díszpolgárává méltóztatott megválasztani.

Honfitársaimnak, e díszes polgári jutalomban megnyilvánult s nekem mindenek között legjobban eső bizalmát, életem legbecsesebb emlékei között fogom megőrizni.

Mint hogy e kitüntető megemlékezések nagy száma miatt lehetetlenség, hogy hálásnak minden egyes helyen személyesen adjak kifejezést, jelen írással mondom a nagyérdemű közönségnek magyar szívem egész melegével köszönetet azért, hogy engem díszpolgárrá választással otthonába fogadott.

Őszinte örömmel fog szolgálni, ha polgártársai kulturális és gazdasági boldogulása érdekében, látnak kegyelméből teljes mértékben élvezett szellemi és testi erőmet, az otthon szeretetéből fakadó melegséggel latba vehetem.

Fogadja a község közönsége, őszinte hazafias üdvözlétem tiszteletteljes kifejezését.

Budapest, 1921. június 23.

A következő díszpolgár gróf Apponyi Albert v.b.t.t. (vagyis valóságos belső titkos tanácsos) országgyűlési képviselő volt, aki 1921-ben, „a nemzeti és közéleti szolgálat terén félszázadon keresztül szerzett érdemeiért”²⁰ kapta meg ezt a kitüntetést. Apponyi gróf rákospalotai tevékenységéről nem sokat tudunk, de ha a korabeli sajtót fellapozzuk, azonnal feltűnik, hogy milyen kedveltségnek örvendett az 1920-as párizsi békekonferencia magyar delegációjának vezetője. A hetvenötödik születésnapján ünnepelte politikai pályafutásának ötvenedik évfordulóját, ennek okán elképesztő ünneppsorozat vette kezdetét. Olyan szinten mozgatta meg a gróf születésnapja az országot, hogy a Fővárosi Kereskedők Egyesülete a főváros kereskedőihez felhívást intézett, hogy az ünnep napján üzleteiket és kirakataikat díszítsék fel.²¹ Budapest főváros is díszpolgárává avatta Apponyi Albertet, ezen felbuzdulva

19 Budapesti Hírlap 1929. április 3. 10. o.

20 Fővárosi Levéltár, 25089/1926. A Városok Lapja szerkesztőségének Rákospalota polgármesterétől írt levél

21 Kis Ujság 1921. május 24. 3. o.

RÁKOSPALOTAI EGYESÜLT KASZINÓ

*Tisztelettel értesítjük t. Tagtársainkat, hogy f. hó
20-án, szombaton, este 8 órákor*

Dr. Szabó Ferenc és Dr. Cserba Elemér

városunk díszpolgára

városunk polgármestere

*tiszteletére társasvacsorát rendezünk. Jelentkezés a
kaszinóban kültett íven 19-én este 8 óráig.*

Rákospalota, 1923. október 12.

AZ ELNÖKSÉG.

18.333.

**Dr. Szabó Ferenc díszpolgárrá
avatásának évében adott
díszvacsora meghívója**

(FORRÁS: BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA)

rendes közgyűlése 1923. július 20-i ülésének első tárgya volt dr. Szabó Ferenc díszpolgárrá választása. A községi ügyvezető orvos 1855-ben született Békésen, az orvosi egyetemet 1880-ban végezte Budapesten. A Rókus kórházi és a

összesen százkilenc település²² fejezte így ki tiszteletét, köztük Rákospalota. A nagyközség 1921. május 25-i díszközgyűlésén Kovácsi Kálmán községi képviselő tartott szónoklatot. „Kovácsi Kálmán magas szárnyalású beszédében hosszasan méltatja Apponyi Albert grófnak a minden magyarok szívének szeretetét kiváltó félszázados közéleti munkásságát. Különösen kiemeli a békekötéssel kapcsolatban tanúsított tevékenységét, amikor a mindenkitől elhagyott szegény hazánkat csupa ellenséges indulatú itélőszék előtt egymaga hősileg védelmezi s habár célját – a nemzet igazának elismerését – ki nem vívhatta is, annyit mindenesetre elért, hogy részvétet ébresztett a nagyhatalmak elzárkózott képviselőinek hideg szívében. Apponyit nehéz jellemezni, az ő utjait nem hangos események jelzik, amelyek kiáltó szóval erőszakolják ki a figyelmet. A csendes, meggyőző és nemes lelkiismeret szava az ő működése. Ő a nemzet élő lelkiismerete, mely a magábaszállás finom érzékével észreveszi a bajt mielőtt az megtörtént volna, mielőtt erejét kibontva harcot kezdeményezne.”²³ Apponyi gróf 1921. június 23-án levélben válaszolt és köszönte meg a kinevezést.

„1923-ban Dr. Szabó Ferenc városi ügyvezető orvos e minőségében eltöltött hosszú szolgálati ideje alatt a köz érdekében kifejtett közhasznú működéséért”²⁴ lett díszpolgár. Rákospalota

Batizfalvi Szanatóriumban végzett gyakorlat után Pátyon körorvos, majd 1891. február 28-án megválasztják Rákospalota orvosának. Gyógyító munkája mellett tagja volt a rákospalotai református egyháztanácsnak és 1900-tól Pest Vármegye törvényhatósági bizottságának. Az orvosszövetség Pest megyei osztályának alelnöke és Újpest-rákospalotai orvosi egyesület elnökeként is dolgozott.²⁵ A díszoklevél átadásakor Kovácsi Kálmán volt országgyűlési képviselő, ágh. ev. lelkész községi képviselőt kérték fel az ünnepi beszéd megtartására. Dr. Szabó Ferenc Rákospalotáért végzett munkája nem lehetett egyszerű. Amikor 1913-ban vörheny járvány pusztított, az összes községi elemi iskolát bezáratták. „*Dr. Szabó Ferenc tisztiorvos intézkedésére megtörténtek a szükséges óvóintézkedések, ezeket azonban csak nehezen lehet foganatosítani, mert a község, fertőtlenítő felszerelése rendkívül hiányosak. A rákospalotai járvány igen veszedelmes a fővárosra is. A község lakossága rendszeresen bejár Budapestre, a gyermekek nagy része a főváros iskoláit látogatja s így nagy a valószínűsége annak, hogy a járványt behurcolják. A főváros tisztiorvosi hivatala ma sürgős átíratban szólította fel Rákospalota előljáróságát, hogy tegyen jelentést a járványról s ennek beérkezése után fog intézkedni a további óvórendszabályok dolgában. A járványnak már két halottja is van. A község különben melegágya a vörhenynek, így*

22 Kis Ujság 1921. május 28. 1. o.

23 Kivonat Rákospalota nagyközség képviselőtestületének 1921. évi május 25-én tartott díszközgyűlés jegyzőkönyvéből

24 Fővárosi Levéltár, 25089/1926. A Városok Lapja szerkesztőségének Rákospalota polgármesterétől írt levél

25 Kivonat Rákospalota község képviselőtestülete által 1923. évi július hó 20-án tartott rendes közgyűlés jegyzőkönyvéből

Agorasztó Tivadar portréja a Magyar Színművészeti Lexikonból

(FORRÁS: MEK)

*az múlt esztendőben háromszázhatvan vörhenyes megbetegedés történt a községben.*²⁶ 1926-ban is szerepelt a neve a lapokban, mikor „Dr. Szabó Ferenc tisztiorvos terjeszti elő ezután közegészségügyi jelentését, amely szomorú képet ad a rákospalotai viszonyokról. Egyben jelenti, hogy a tanács a városházán tüdőbeteg gondozót kíván fölláttatni. A tisztiorvos szerint az év folyamán annyira elszaporodtak a ragályos betegségek a gyermekek között, hogy az iskolákat be kellett zárni. A golyva pedig 100%-kal emelkedett a gyermekeknél. (Fölkiáltások: „Vízvezeték, csatornázást!”)²⁷ (A mai Lenvirág utca 1953-ig Dr. Szabó Ferenc nevét viselte.²⁸)

1925 nyarán megjelent Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapjában, hogy dr. Szabó Ferenc városi tisztiorvost a vármegye főispánja tiszteletbeli vármegyei tiszti főorvossá nevezték ki. A vármegye alispánja Agorasztó Tivadar volt, aki szintén 1923-ban, dr. Szabó Ferencsel egy évben lett Rákospalota díszpolgára. Agorasztó Tivadar a hivatalos indoklás szerint „30 éves köztisztviselői munkásságának jubileuma alkalmából a város iránt mindig megnyilvánult jóakaratu támogatás elismeréséül”²⁹ kapta a címet.

Agorasztó neve többször felbukkant Rákospalota ügyeivel kapcsolatban – nem véletlenül, hiszen sokáig töltött be komoly pozíciót a vármegyében. Az alispán a középkorig visszanyúló magyar vármegyerendszer ispánjának – az újkorban főispánjának – helyettese volt. A vármegye közigazgatását vezette, a főispán után, ő volt a legbefolyásosabb személy. Ezt a tisztséget a legtekintélyesebb és általában a legtehetősebb köznemesek töltötték be. A jogász végzettségű

Agorasztó Tivadar 1870-ben született a fővárosban. Diplomáját kézhez kapva vidéken volt a l j e g y z ő majd szolgabíró, 1896-tól Pest vármegye al-, és főjegyzője, majd országgyűlési képviselő, de a belvárosi Petőfi téri görögkeleti magyar egyházközség főgondnoka is volt. Az ország egyik legkiválóbb közigazgatási szakembereként különösen sokat tett a főváros környéki települések infrastruktúrájának fejlesztéséért: kórházakat, művelődési és gondozó egyesületeket alapított. Magyarországon az elsők között szervezte meg a közigazgatási szakemberek képzését és továbbképzését, kidolgozta az ezzel kapcsolatos tanfolyami tananyagot és a vizsgafeltételeket. Számtalan – mai szóval civil – szervezetben tevékenykedett, a Magyar Vöröskeresztől a Faluszövetségig.³⁰ Agorasztó munkásságát még 1926-ban is ünnepelték, a Budapesti Hírlap 1926. április 13-án így ír erről. *„Az ünnepeltet Preszly Elemér üdvözölte a belügyminiszter nevében, aki az alispán közéleti és vármegyei munkássága iránt a legnagyobb elismeréssel adózik. Elismerésének különös jelét adta akkor, amikor a minisztertanács elhatározta és engedélyezte, hogy 35 évi szolgálata után továbbra is megmaradjon a vármegye tisztviselői karának élén. Ezután a saját és a vármegye nevében üdvözölte az ünnepeltet, rámutatva arra, hogy milyen szép dolog az, ha valaki ugyanazon házban születik, él, dolgozik és fejezi be életét.*³¹ Tiszteletére alapítványt hoztak

26 Pesti Napló 1913. október 8. 12. o.

27 Népszava, 1926. május 23. 10. o.

28 Források Budapest múltjából, 1985. 257. o.

29 Fővárosi Levéltár, 25089/1926. A Városok Lapja szerkesztőségének Rákospalota polgármesterétől írt levél

30 Kozák Péter: Agorasztó Tivadar – Névpont – internetes életrajzi adatbázis, 2013.

31 Budapesti Hírlap 1926. április 13. 4. o.

létre, melyet Agorasztó kérésére „saját hibáján kívül nyomorba, vagy szűkösségbe jutott tisztviselőinek segítségére fordítsák”.³² Még három évig dolgozott, majd 1929-ben elfogadták nyugdíjazási kérelmét.

A rákospalotaiaknak Chobot Ferenc neve máig összekapcsolódik a Magyarok Nagyasszonya templomával. Pedig az 1860-ban Igrámban született prépost-plébános számos komoly egyháztörténettel kapcsolatos írásával (például Jézus Krisztus egyházának története, A pápák története) is jelentős ismertségre tett szert. Kassán érettségizett, majd Vácott teológiát végzett, 1883-ban szentelték pappá. Mielőtt 1895-ben Rákospalotára került tizenöt évre plébánosnak, a váci papnevelő intézet alkalmányzója volt. Rákospalota után, 1931-ben bekövetkezett haláláig Romhányban volt plébános. Rákospalotai plébánosként – jórészt saját költségén – fölépíttette a román stílusú Magyarok Nagyasszonya templomot, de a Magyar Életrajzi Lexikon szerint még két iskolát, egy apácázárdát és egy bérházat is.³³ Már romhányi plébános volt, mikor 1926-ban „az önzetlenségével és nemes áldozatkészségével emelt fenséges és szép r. kat. templom 25 éves jubileum alkalmából”³⁴ Rákospalota díszpolgára lett. Ez a templom mérföldkő volt a település katolikusainak életében. A Budapesti Napló 1900. június 6-i száma így írja le az oltárszentelést és a templom megáldása előtti ünnepeket. „A főváros környékén levő községek közt talán leggyorsabban Rákospalota lakossága szaporodott. Ezelőtt tíz évvel alig lakta hatezer lélek s ma már meghaladja számuk a tizennégy ezret. Kis falusi temploma nem tudja már évek óta befogadni a hívők tömegét s ez készítette Chobot Ferenc plébánost, hogy új, díszes és tágas templomot építsen. Ötesztendei fáradhatatlan munka után annyira eredményes volt a működése, hogy pünkösöd vasárnapján megtarthatták a templomi fölszerelések kiállítását s orgona-hangversenyre hívhatták meg a közönséget. Majdnem háromezer ember volt

a templomban, ahol az adományokat kiállították. Százakat érő misemondóruhák, oltárterítők, baldahinok és kazulák pazar hímzésében gyönyörködhetett a szem. A kiállítás bezárása után megkezdődött a hangverseny, mely után a rákospalotai hölgyek, élükön Káldor Bertalannéval és Wagner Manónéval, körülbelül ezerkétszáz koronát gyűjtöttek az Ur oltárára. A magyarok Nagyasszonya tiszteletére emelt templomot még az idén föl fogják szentelni.”³⁵ A templom 1909-ben készült el teljesen.³⁶ Ahelyett, hogy az új templomban maradt volna Chobot, másik állásért folyamodott, mivel nem tudott megélni a papi birtok jövedelméből. Ennek ellenére 1926-ban díszpolgárrá avatták Chobot Ferencet, az Új barázda című újságban részletesen leírták az ünnepeket is.

„Rákospalota díszpolgárává választotta Romhány község plébánosát. Lelkes és megható ünnepség folyt le vasárnap Romhány községben. Chobot Ferenc plébánost Rákospalota városának népes küldöttsége kereste fel és átadta a díszpolgári oklevelet. Chobot Ferenc ugyanis 16 évvel ezelőtt Rákospalota plébánosa volt s az ő nevéhez fűződik a város templomának megalapítása és felépítése is. Ottani működése alatt az akkori nagyközségnek minden egyes lakosa őszinte szeretetével fogadta a nagyműveltségű és nemes gondolkodású egyházférfiut, akinek hervadhatatlan érdemeit kívánta a város meghálálni most azzal, hogy a város díszpolgárává választotta. Az erről szóló díszoklevelet Szlacsányi Ferenc főjegyző, polgármesterhelyettes, a város egyik legtekintélyesebb férfiújának vezetésével küldöttség vitte Romhányba. A küldöttségben voltak: Kovácsy Kálmán v. országgyűlési képviselő, Lukács József dr. városi főállatorvos, Szóts Bertalan, Labinek Gyula tanácsnokok, Szóts József dr. főszámvevő, Kovácsy Márton dr. főügyész, Jónás Emil, Kohn Jakab dr., T. Varga Antal, N. Varga István. Balogh István városi képviselőtestületi tagok, Horváth Géza a városi kaszinó képviselőjében és sokan mások. A díszpolgári oklevelet Szlacsányi Ferenc adta át Rákospalota egykori

32 Budapesti Hírlap 1926. április 13. 4. o.

33 Magyar Életrajzi Lexikon 4. 143. o.

34 Fővárosi Levéltár, 25089/1926 A Városok Lapja szerkesztőségének Rákospalota polgármesterétől írt levél

35 Pesti Napló 1900. június 6. 6-7. o.

36 <http://www.rakospalotaifoplebania.hu/rolunk>

Rákospalota első díszpolgárai

Név	Születés és halál időpontja	Diszpolgári cím megítélésének vagy átadásának időpontja
Kossuth Ferenc v.b.t.t. kereskedelemügyi miniszter	1841. november 16. – 1914. május 25.	1908. november 6.
Szterényi József báró b.t.t.ny. kereskedelemügyi miniszter	1861. november 5. – 1941. február 6.	1908. november 6.
dr. Hédeváry Lehel ügyvéd, v. országgyűlési képviselő	1876. június 1.– 1932. február 2.	1908. november 6.
Kovácsi Kálmán ág.h. ev. lelkész, v. országgyűlési képviselő	1862. szeptember 20. – 1932. április 13.	1910. december 4.
Wágner Manó főgimnáziumi tulajdonos, kormányfőtanácsos	1857.március 15. – 1929. április 1.	1917. június 20.
Apponyi Albert gróf v.b.t.t.t országgyűlési képviselő	1846. május 29. – 1933. február 7.	1921. május 25.
Dr. Szabó Ferenc városi ügyvezető orvos	1855. szeptember 21. – 1927.	1923. július 20.
Agorasztó Tivadar Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja	1870. – 1945. január 26.	1923. szeptember 12.
Chobot Ferenc prépost plébános	1860. szeptember 26. – 1931. január 16.	1925. június 28.

plébánosának meleg, közvetlen, szeretettől áthatott szavakkal, majd Kovácsy Kálmán mondott hatalmas szárnyalású ünnepi beszédet. Chobot Ferenc plébános meghatódott szavakkal köszönte meg a megbecsülésnek és ragaszkodásnak a tanujelét s hangoztatta, hogy Rákospalota lakosságára most is őszinte szeretettel gondol.”³⁷

Chobot Ferenc következő szolgálati helyén, Romhányban halt meg 1931. január 16-án, de a palotai Nagyboldogasszony templom kriptájában helyezték örök nyugalomra. Emlékét sokáig

megőrizte a település, a harmincas évek végén még az ő nevét viselte³⁸ a mai Kurta utca³⁹.

Tizennyolc év, kilenc díszpolgár és egy nagyon mozgalmas időszak, amíg Rákospalota községből várossá vált. A mai XV. kerület sokat köszönhet eleinknek, akik különböző módon járultak hozzá Rákospalota fennmaradásához és fejlődéséhez. Köszönjük minden ismert és kevésbé ismert, kitüntetett vagy elfeledett lakosnak a munkáját, így 95 év távlatából is.

37 Új barázda 1926. július 6. 5. o.

38 Budapesti Közlöny 1939. február 8.

39 Rátonyi Gábor Tamás: Rákospalotai utcajegyzék 1926-ból - XV. kerületi blog, 2015. január 16.

MENYASSZONY KALÁCSA, RÉTES, PAMPUSKA

AZ ÜNNEPI ÉDES TÉSzták SZEREPE ÉS KÖZÖSSÉGFORMÁLÓ EREJE RÁKOSPALOTÁN

ÍRTA: Chikány Judit

Az ünnepi sült tészták fajtái

Rákospalota táplálkozás-kultúrája a különböző néprajzi leírásokból, gyűjtésekből és a még ma élő palotaiak elbeszéléseiből rajzolódik ki. Az első adatok népszokásleírásokból maradtak fent a 19. század közepétől. Réső Ensel Sándor 1867-ben kiadott *Magyarországi népszokások* című gyűjteményében az emberélet fordulóihoz (születés-keresztelő, házasság, halál) kapcsolódó palotai szokásokról olvashatunk röviden. A lakodalom ismertetésekor az ételek közül csupán a kása került megemlítésre, s a halotti torról csupán annyit tudunk meg, hogy rövid étkezés és borozás történt. A gyermek születésekor vitt komatálról már részletesebb leírást kapunk: „*A komaasszonyok a gyermekágyashoz jöven, ki-ki két- vagy háromféle töltelékű, s nem száraz serpenyőben sült rétest hoz, melyeknél a nagyságtól függ a gazdasszony dicsősége, némelyik olyat hoz, mint egy kocsikerék.*”¹

A 20. század elején a *Rákospalotai Közlöny* hirdetésében bukkan fel egy apró, de annál érdekesebb adat, mely szerint a Magyarok Nagyasszonya templom toronyórájának javára (1901. június 29-én) népünnepélyt szervező bizottság elhatározta, hogy mielőtt feloszlanának egy társas vacsorát rendeznek augusztus 13-án kedden 8 órakor a Casinóban, ahol a vacsora menüje a következő: „*borju pörkölt, turós csusza és almás*

rétes”, jó borokról ők gondoskodnak. Egy teríték 1 korona 20 fillér.²

1910-es években Novák József Lajos közel 70 oldalas néprajzi leírást közöl Rákospalotáról: a község történetének bemutatása után a jeles napok, az emberi élet fordulóihoz, a gazdasági élethez kötődő szokások, állattartás, földművelés, táplálkozás, mesterségek, kendermegmunkálás, építészet, temetői fejfák ismertetését végzi el.³ Novák tüzetesebben járja körül a témákat és nála már alaposabb leírásokat találunk a különböző ünnepeken fogyasztott ételekkel kapcsolatosan is. A gyermekágyas időszakban vitt bőséges rétes ajándékozása még ekkor is hangsúlyos: „*Rákospalotán 8–9 komát is választanak, a mi a gyerekek számától függ. Olyankor aztán, mikor az asszony fekszik, mind a 8–9 komaasszony hordja az ennívalót. Szokás a rétest akkorára sütni, mint egy-egy kocsikerék, úgy hogy egy rétes 10–12 koronába is belekerül. Mákkal, túróval és káposztával szokták megtölteni. Egy-egy komaasszony annyit visz, hogy alig bírja, de szokás náluk az is, hogy az ilyen komaasszony döllöng az utcákon végig a sok ennívalóval, hogy lássák az egész faluban, hogy ő nehez, sokat visz a komaasszonyának. De van is ilyenkor annyi ennívaló a háznál, hogy még a kutyák is rétesen élnek.*”⁴ Novák egy csigavonalban feltekert rétes rajzát is közli. A rétes a birkapörkölt után az eljegyzési vacsora részeként is megje-

1 Réső Ensel Sándor: Rákospalotai lakodalmi szokások. In: Uő (Verebélyi Kincső szerk.): Magyarországi népszokások. 2000, Osiris, Budapest 226-232. o. Idézet: 231. o. Kiemelés tőlem származik. Sajnos a palotai szokásismertetés forrása nem ismert.

2 Rákospalotai Közlöny 1901. augusztus 11. i. évf. 2. sz. 5-6. o.

3 Novák József Lajos: Rákospalota néprajzi leírása I. Néprajzi Értesítő, XIV. évf. (1913), 249-269. o. majd: Uő: Rákospalota néprajzi leírása II-III., Néprajzi Értesítő, XV. évf. (1914), 68-98, 217-235. o.

4 Novák 1914, 217. o.

Rákospalotai konyha, Kiss Ernő u. 36., 1960. a képen: Varga Vincéné, Prondvai Istvánné szül.: K. Szabó Terézia, Sárhegyiné Prondvai Erzsébet

(A KÉP SÁRHEGYINÉ PRONDVAI ERZSÉBET TULAJDONA)

lenik.⁵ Azonban a lakodalom központi ünnepi sült tésztája a 20. század elején a kalács: ezt eszik vendégváráskor,⁶ ezt osztják a lakodalmi menetben, a vőfély fizetsége is kalács a sült csirke és bor mellett.⁷ A menyasszony kikérésekor a vőlegényes ház ajándéka a menyasszonynak és a lányos háznak a menyasszony kalácsa, amely egy „jó nagy vajas-tejes fehér búzalisztból sült kalács, rajta a menyasszony és a vőlegény tésztából kigyúrva, szemük borsóval kidugdosva, meg kereszttek tésztából és csillagok a reformátusoknál.”⁸ A kalács átadásakor az alábbi verset mondták:

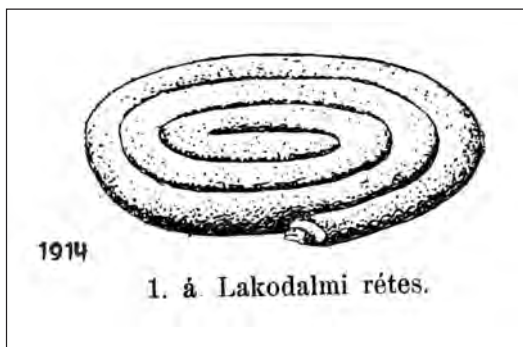
„Örülök, hogy látom friss jó egészségét,
E kiváló háznak lelki békességét.
Kívánom mindenben állandó szépségét,
Immáron átléptem a háznak küszöbét.
E háznak násznagya van-é egészségben?
Ennek szószólója kívánt békességben?
Nevezetesen e háznak élte párja
Kedves gazda ura, kedves gazdasszonya?
Házasságra méltó szerelmes leánya?
Hogy vannak mindnyájan? Isten áldás rája.
Víg lakodalmi nép, vidám mulatságot,
Örömet, víg kedvet, vidám nyájasságot,

5 Novák 1913, 77. o.

6 Novák 1913, 78. o.

7 Szoboszlai Istvánné Raffay Anna: Lakodalom. 1951. EA 2517 (Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában őrzött kézirat). 3-4. o., 14. Csernyik Pál (sz. 1890 k.) vőfélytől származnak a szövegek. A gyűjtő a kéziratban említést tesz arról, hogy a bornak és süteményeknek is külön köszöntő verse van, azonban ilyen nem jegyzett le és eddig nekem sem sikerült nyomára bukkannom a sütemények előtt mondott tálalóversre Palotán.

8 Novák 1913, 81. o.

**Novák József Lajos:
Rákospalota néprajzi leírása**

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI OSZTÁLYÁNAK
ÉRTESÍTŐJE XV. ÉVF. 3-4. FÜZET (1914)
(FORRÁS: RÁKOSPALOTAI MÚZEUM)

Novák a jellegzetes palotai tészták sorában a kalács és a rétes mellett a szintén kerek formájú kemencében sütött túróslepenyt említi, a fogyasztás alkalmaira nem tér ki, azonban megjegyzi, hogy a rétesrel egyetemben nagy kerek tálon kínálták ezen süteményeket.¹¹

A fent bemutatott szokásleírások jól mutatják, hogy a 19. század közepe és a 20. század eleje között a különböző ünnepi alkalmakra milyen édes süteményeket készítettek Rákospalotán, a következő fél évszázad gyakorlatára az 1950-es években végzett néprajzi kutatások és a kortárs palotaiak emlékezete adhatja meg a választ. Az 1954–1959 között működő Nagy-Budapesti Néprajzi Munkaközösség egyik célkitűzése az 1950-ben Budapesthez csatolt környékbeli települések néprajzi kutatása volt, így került górcső alá Palota gazdálkodása, viselete, építészete is. Sajnos az akkori kutatások nagy része kéziratban maradt. Szintén ez idő tájt szorgalmazta Tálasi István az ELTE BTK Néprajzi Intézetének tanára, hogy diákjai szakdolgozati munkaként valamelyik Budapesthez csatolt terület néprajzi vizsgálatát végezzék el, s ennek eredményeként három dolgozat is született Rákospalotáról.¹²

Sergő Erzsébet dolgozata Rákospalota népi táplálkozásáról a 20. század fordulóján és az 1920-as években végbemenő változásokat próbálja megragadni.¹³ Sergő megannyi hatást ír le, amelyek változást hoztak Palota táplálkozásának rendjébe. Az 1890-es évek táján megjelent

*Adjon az Úr Isten maguknak vígságot.
Úzzön el maguktól minden komorságot,
Elhigyjék, hogy mi sem inni, sem enni
Nem jöttünk el ide, sem pedig véteni (véteni)
Hanem a beszédben hosszas nem akarnék lenni,
Mert minékünk még ma vissza is kék menni,
Nem kedveskedhetünk sem pénzzel, sem mézzel,
De azért nem jöttünk mink se üres kézzel.
Hanem, amit hoztunk, küldték tiszta szívvel,
Kívánom éljék el sok jó egészséggel
Mélyen tisztelt násznagy uram, a mi vőlegényünkkel
És vendégseregünkkel
Bátorkodtunk a maguk becses engedelmi folytán
Ezen tisztelt házat ilyen fölkeresni,*"

A köszöntővers után megtörik a kalácsot és a menyasszonynak, majd a násznépnek is adnak belőle kóstolót.

A lakodalmon kívül a húsvéti ünnepkör ételként jelenik meg meg a kalács Novák lejegyzésében. Nagyszombaton sütik meg a kalácsokat, a katolikus vallásúak húsvétvasárnap vizsik megszenteltetni az első misére, húsvét második napján a szeletelt sonka, húsok és bor mellé kalácsot kínálnak a locsolkodóknak, a fiatalabb gyermekek pedig kalácsot kapnak locsolkodásért cserébe.¹⁰

9 Uo. A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára (EA) őriz egy népszokás gyűjtést Rákospalotáról a 20. század elejéről. Itt ennek a versnek egy másik variánsa szerepel. ld. EA 26.853 Népszokások, Szoboszlai Istvánné-Volly István-Pataki Mária-Sikter László- Novák József, 1914, 1945, 1948, 1951, 1952.

10 Novák 1914, 71. o.

11 Novák 1915, 226. o.

12 Erről a témáról bővebben: Dömötör Tekla: Beszámoló a Nagy-Budapesti Néprajzi Munkaközösség 1954. évi munkájáról, Ethnographia 66. évf. (1955), 605-607. o., Létay Miklós: A Nagy-Budapesti Néprajzi Munkaközösség története, Tanulmányok Budapest múltjából 25. sz. (1996), 315-324. o. Boross Marietta: Rákospalota mezőgazdaságának termelési technikája és néprajza. In: Czoma László (szerk.): Tanulmányok Rákospalota-Pestújhely történetéből, Bp., 1974, 231-261. o. Jegyzetek.

13 B. Sergő Erzsébet: Rákospalota népi táplálkozása. Szakdolgozat. ELTE BTK Néprajzi Intézet, 1951. majd Uó: Rákospalota népi táplálkozása, Néprajzi Közlemények IX. évf. (1964) 1. sz., 190-256. o.

Az ünnepi édes süteményeknek áttekintő táblázata

1850-1900-as évek				
	kalács	rétés	fánk	újítás
újév	nincs adat			
farsangi ebéd				
húsvét	kalács			
püstkösd				
Luca nap	nincs adat			
karácsony				
gyermekágyasnak		mákos, túrós, káposztás		
lakodalom	menyasszony kalácsa, kínálás	✓ (eljegyzés)		
20. század első fele				
újév		káposztás		
farsangi ebéd		✓	✓	
húsvét	pusztakalács			
püstkösd	✓			
Luca nap	mákos kalács			
karácsony	✓			
gyermekágyasnak	✓	✓		
lakodalom	örömkalács, kínálás	mákos		piskóta pozsonyi kifli, habrolni, „fújtott kifli”
búcsú		✓ (almás, cseresznyés)		

Réső i.m., Novák i.m., Sergő i.m. alapján

az első pék Palotán, és ez a tüzelőberendezés (kemence) használatának változását indította el: a kemence sütő-fűtő funkciója lassan átalakult. A péknél kezdték el süttetni a kenyeret és süteményeket (kalácsot, rétest), és a kemence feladata főleg a fűtésre szűkölt. A kemence eltűnése és a

sparhelt, majd a gáztűzhely megjelenése a különböző ételek formaváltozását is okozták. Például a csigaformában sült rétes mellett (amit továbbra is a péknél süttettek) megjelent a rúd formában kisütyött rétes.¹⁴ Egyes újításokat a városban is szolgáló asszonyok hoztak. Az 1920-as években

14 Sergő i.m. 228. Vö. Bódi Erzsébet: Kalácsok és kalácsfélék (sült tészta) változó szerepe a 20. századi vidéki táplálkozáskultúrában. In: Romsics Imre - Kisbán Eszter (szerk.): A táplálkozáskultúra változatai a 18-20. században. A néprajzkutatók I. táplálkozáskutatási konferenciájának előadásai. Viski Károly Múzeum, Kalocsa, 1997. 89-96. o. (Kalocsai Múzeumi Értekezések 2.)

Rétestészta tölteléssel.
A képen Varga Pálné született
Stegmayer Mária
(FORRÁS: XV. KERÜLETI ÉRTÉKTÁR)

költözött először cukrász Palotára,¹⁵ és a különböző tojásos, vajos tészták készítését tőle tanulták el az asszonyok. A sokféle (otthon készített és cukrászdában vásárolható) édes sütemény megjelenése a lakodalmi étrendben is változás hozott.¹⁶ Sergő a kalácsot és rétest azonos rangúnak írja le a lakodalmi sütemények sorában, de jelzi, hogy az 1950-es évekre a távolabbi rokonok már inkább mindenféle cukrászsüteményeket vittek mint a pozsonyi kifli, „fujtott kifli”, minyon, habrolni és csak a közeli rokon vitt mákos rétest. A lakodalmi menyasszonykalács helyett örömkalácsot említ, amelynek a tetejét szív vagy madár alakú kalácsforma díszített. A mai palotaiak emlékezetében sem él már a menyasszonykalács, viszont az 1950-es évekből a templomi esketés alkalmára az oltárra vagy az úrasztalára helyezett készített kerek formájú örömkalácsot említettek, amely mellé bort és almába szűrt aranyozott és szalaggal díszített rozsmaringot tettek.¹⁷ Az '50-es években azonban már nem virágozhattak régi pompájukban a szokások, hiszen az élelmiszerjegy-rendszer idején a cukrot vagy lisztet úgy kellett kigazdálkodni, összeadni egy-egy esküvőre.¹⁸

A gyermekágyasnak vitt ételek között a 20. század eleji gyakorlatban rétes és kerekre sült kalács volt a tyúklevés és sült tyúk mellett, majd a 20. század közepére megjelent borlevés és a piskóta is.¹⁹

Boros Józsefné sz. Dudás Teréz, Varga Pálné sz. Stegmaier Mária, Virág Sándorné sz. Naszádi

Teréz elmesélése alapján tovább árnyalható a Sergő Erzsébet által rajzolt kép. Farsangkor Palotán is süttöttek fánkot, itt pampuskának, herőkének nevezik és porcukorral meghintve tálták. A disznóölések után lekvárral vagy dióval töltött hájas sütemények kerültek az ünnepi asztalra. A rétes-sütésnek még egy ünnepi alkalmá volt a katolikus vallású családoknál a templomi búcsú, melyet kétszer tartottak egy évben. Ilyenkor nagy vendégség volt a házaknál, mert hazajöttek a távolabb élő rokonok is. „Búcsúra tekerünk.” – mondták és általában almás, cseresznyés rétes került az asztalra.

„Ahány ház annyi szokás” **A rétes és a kalács elkészítési módja**

A rétes készítésnek minden családban kialakult a módja: kevert (rétes és finomliszttel) vagy csak finomliszttel készítik, tesznek-e bele tojást vagy sem, volt, aki újragyúrta a letekert tészta szélét és volt, aki nem.

Ha nagyobb mennyiséget süttöttek például lakodalomra, akkor többen összegyűltek, az csa-

15 Az 1930-as évekre több sütő- és cukrászmester is költözött Palotára. Név szerint közül iparosokat Zsemley Oszkár (pl. Cserekye József, Ecker Károly, Mahacsak Sándor) ld. Zsemley Oszkár (szerk.): Rákospalota és Rákosvidék, Magyar Városok Monográfiája 24., 1938., 359., 364., 393. o.

16 Sergő i.m., 231. Elsőként a kása marad el a lakodalmi fogások közül.

17 Ezúton is köszönöm Boros Józsefné sz. Dudás Teréz, Varga Pálné sz. Stegmaier Mária, Virág Sándorné sz. Naszádi Teréz, Artnerné Dudás Zsuzsanna és Sárhegyiné Prondvai Erzsébet szíves szóbeli közlését és segítségét.

18 Boros Józsefné emléke szerint az utolsó nagy lakodalm (Kis) Varga Ferenc és Szócs Erzsébet lakodalma volt 1956. április 12-én.

19 Sergő i.m. 239.

A feltekert rétestészta.
A képen Varga Pálné született Stegmayer Mária

(FORRÁS: XV. KERÜLETI ÉRTÉKTÁR)

kalácshoz pedig az alábbi arányokkal kellett számolni egy lakodalomra: 50 kg liszt, 1 kg vaj, 5 kg cukor, 70l tej, 30 tojássárgája, 5 kg zsír, 2,5kg mazsola.²⁰ A nagy mennyiség miatt ezt teknőbe dagasztották és a péknél sütették meg.

patmunka volt. A rétestésztahoz a lisztet langyos (ecetes) vízzel, tojással és kis zsírral alaposan, hólyagosra kiverték ügyelve, hogy ne legyen kemény vagy túl puha a tészta, majd pihenni hagyták. Eközben elkészítették a tölteléknek valót, legelőkelőbbnek a dió és a mák számított. Egy lap töltéséhez körülbelül 1 kg töltelékre volt szükség, nagyünnepekre 3 lapot sütöttek. A mákot alapos mosást követően frissen törték a cukorral máktörő mozsárban. A rétes nyújtásához általában két asztalt összetoltak, majd ráterítették egy erre a célra őrzött abroszt, kendőt vagy lepedőt, amin majd kihúzták a tésztát. Ezen közösen dolgoztak, „szinte imádkoztak, amikor húzták”, hogy ne szakadjon el. Amikor papírvékonyra kihúzták a tésztát, bezsírozták, töltötték és feltekerték az abrosz segítségével. Ünnepi alkalmakra mákos vagy diós rétest vittek három lapot csigaformába tekerve. Általában péknél sütették meg, a hétköznapokra sült rétest otthon, rúd alakban készítették. Az asszonyok körében nagy dicsőség volt, ha valaki jó rétest tudott készíteni.

Sergő Erzsébet az alábbi receptet jegyezte le egy 42 cm átmérőjű tálra való réteshez: 1kg liszt, kis zsír, 1 tojás, 4 kg mák, 3kg cukor, 1l tej, töltelékhez: fél kg mazsola, fél kg zsír, fél kg alma, fél kg mézes kenyér. A három vagy négy ágba font

A rétest egy - csak erre a célra használt - nagy kerek tálon, rétestálon vitték az ajándékozottnak. Budai tányérnak is hívták, mert Budáról származott a porcelán. A régebbiek anyaga fajansz, mintázata közepén rózsza körben apró virággal, az újabbakon a nevet és évszámot élénk kék virágos dísz keretezte. Általában nászajándékba kapták a fiatalok, de volt olyan lányos ház, ahol már gyermekkorban elkészítették a névre szóló tálát, amelyet gyakran tálason vagy a falon tartottak. Nagyjából a 20. század első harmadáig tartott a rétestál ajándékozás, utána már csak öröklés útján kaphatott valaki tálát. A rétest szeletelés nélkül, egyben sütvé borították a tálra, a tepsiből kétszer forgatva, hogy a „színén legyen.” Még forrón megkenték fagyos zsírral, hogy ne törjön a tészta. Ünnepi tölteléknek a mákos, diós, túrós és almás számított. Káposztásat hétköznapokra készítettek. A letekert tésztaszélből volt aki „zsömlés rétest” készített: ennek a tölteléke kinyomkodott cukros tejbe áztatott zsemle tojással, fahéjjal keverve.

Lakodalomba a rétest a vendégek vitték, a kalácsot azonban a házasulandók családja készítette el. A lakodalom napján délelőtt látványos alkalom volt, amikor a nyoszolyó lány(ok) és a vőfély átvitte a rétest a vőlegényes házhoz.

²⁰ Sergő i.m. 236.

Rétestészta nyújtása
A képen Artnerné Dudás Zsuzsanna,
Dudás Anikó, Pusztai Emese,
Csokonai Művelődési Ház,
2018. április 27.

(A RÁKOSPALOTAI ÖRÖKSÉGÜNK EGYESÜLET PALOTAI RÉTESKÉSZÍTÉS ÉS HAGYOMÁNYÓRZÓ PROGRAMJÁN)

tavaszán a Hagyományok Háza Ízes hagyomány című hagyományos népi ételeket bemutató sorozatában, majd idén Rákospalota városi rangra emelésének 95. évfordulója alkalmából rendezett kerületi program során. Itt asszonyok és tizenéves fiatalok együtt készítettek és nyújtották a tésztát. Vajon mi lehet az oka, hogy a házi rétes sütés napjainkig élő hagyomány maradt

A komatál vivés szintén reprezentatív alkalom volt, ugyanis a rétestálát slingelt szélű kendőbe, komakendőbe kötötték és vitték a gyermekágyas asszonyhoz.

A palotai rétes napjainkban

A palotai ünnepi tészták sora a palócokra jellemző ünnepi étrend mintáját követte, s a környező települések (pl. Fót, Mogyoród, Dunakeszi) hagyományaihoz is hasonlatos volt.²¹ A házi rétes sütés hagyománya napjainkig fennmaradt Rákospalotán, így méltán kapott helyett a 2014-es év elején megalakult kerületi értéktárban. Elsősorban azokban a családokban öröklődött nagyanyról, anyáról lányára vagy épp unokájára a mai napig, akik fontosnak tartják elődeik tradícióit és próbálják továbbadni gyermekeiknek is. A 2013-ban alakult Rákospalotai Örökségünk Egyesület tagjai már két alkalommal is tartottak bemutatót a palotai rétes sütés fortélyairól. 2017

Palotán? Hiszen a tészta hólyagosra dolgozása és kinyújtása is sok gyakorlást igényel. A válasz véleményem szerint a palotaiak erős közösségi összetartó erejében rejlik. A rétes sütés gyakorlata folyamatosan alkalmazkodott a változásokhoz és a 20. század közepe után az ünnepi étkezésben terjedő cukrászati süteményválaszték sem tudta kiszorítani az étrendből és a bolti réteslapok megjelenése sem befolyásolta a régi hagyományt. A rétes több mint száz éve nemcsak a szűkebb családi ünneplések, hanem az egész közösséget érintő nagyobb ünnepi alkalmak részese, hiszen a komatál küldése, a lakodalmak és a búcsúk is fontos társadalmi események, közösségformáló alkalmak voltak. A komatál reprezentativitása (díszes rétestál, slingelt kendő) mellett az egymásra figyelmet is jelentette, ugyanilyen szerepe volt a lakodalmak során nézelődők kaláccsal, borral kínálásának is. Ezeknek a gesztusoknak is köszönhető, hogy bár lassan hetven éve Budapest része Rákospalota, mégis megmaradt egy erős közösségi összetartás.²²

21 Vö. Bakó Ferenc: Palócföldi lakodalom, Bp., Gondolat Kiadó., Cs. Schwalm Edit: A palóc lakodalmi kalácsok. Ethnographia XCII. (1981) 350-373. o., Farkas György: Gidres-gödrös Mogyoród, Mogyoród Község Tanácsa, 1988., Szóke Kálmánné: Dunakeszi lakodalmas I-II. Dunakeszi Helytörténeti Szemle III. évf. (2010) 2-3. sz., 8-9., p. 6-7. o.

22 Vö. Balatonyi Judit: Az édes tészták mint jólét- és etnikai identitás emblémák a gyimesi csángók lakodalmi rítusaiban, Studia Caroliensia XI. évf. (2010) 3-4. sz., 183-204. o., Gazda Klára: A kalács és rituális kontextusa, In: Uő: Közösségi tárgykultúra - Művészeti hagyomány., Néprajzi egyetemi jegyzetek 4., KJNT-BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár, 2008., 345-384. o., Verebélyi Kincső: Minden napok, jeles napok, Timp, 2005.

A RAC-TÓL A REAC-IG

SZÖVEVÉNYES RÁKOSPALOTAI KLUBTÖRTÉNET

ÍRTA: Lőrincz Róbert

Bevezetés

A Rákospalotai Egyetértés Atlétikai Club (REAC) múltjáról mindeddig nem született összefoglaló klubtörténet, a néhány ezzel kapcsolatos írás is leginkább helytelen adatokat, eseményeket tartalmaz. Talán ez is közrejátszhat abban, hogy mind a szurkolók, mind maga az egyesület képviselői meglehetősen keveset tudnak a klub történetéről. A közelmúltban – egyéb irányú sportkutatásaim során – olyan információkhoz jutottam, amelyek a REAC jelenlegi címerében szereplő 1912-es alapítási dátum helyességét is megkérdőjelezzik. A levéltári dokumentumok szerint ugyanis hivatalosan 1913-ban alakult meg a REAC jogelődjének tekinthető Rákospalotai Atlétikai Club (RAC), majd 1914-ben a Rákospalotai Egyetértés Sport Club (RESC). A két egyesület a második világháborút követően, 1946-ban fuzionált Rákospalotai Egyetértés Atlétikai Club (REAC) néven. Mivel az 1946-ot követő évtizedekben is talán a sporttörténelem egyik legszövevényesebb klubtörténetével állunk szemben, így érdemes az egyesület eddig ismeretlen múltját most – a legnépszerűbb sportág, a labdarúgás eseményeire fókuszálva – feltárni.

A RAC és RESC története az 1946-os fúzióig

1910-es évek legelején a rákospalotai középosztály ifjúsága az Újpest-Rákospalotai Atlétikai Klub (URAK) köré tömörült, mely azonban székhelye, pályája és tagsága révén inkább a szomszédos Újpesthez volt köthető. Mivel az egyesület nemcsak a sportélet terén fejtett ki tevékenységet, hanem Újpest és Rákospalota társadalmi életébe is bekapcsolódott, ezért a tagfelvételeket megszigorította. Így az URAK konzervativizmusa

A REAC címere
(FORRÁS: A REAC HONLAPJA)

is hozzájárulhatott ahhoz, hogy 1913. március 5-én a három Szeniczey-fivér, Béla, Károly és Kálmán vezetésével megalakult a Rákospalotai Atlétikai Klub (RAK), amely leginkább a palotai tisztviselőkre, továbbá a helyi iparos ifjúságra támaszkodott. A kék-fehér színeket felvevő egyesület elnökének Verbó Pált, intézőjének pedig a községháza fiatal hivatalnokát, Szeniczey Bélát választotta. Az egyesület – melynek tagjai az elmúlt évben, amolyan alapszabály nélküli szabadcsapatként üzték a labdarúgást a település központjában, a Széchenyi-téri templom mögött elegyengetett buckás területen – néhány napon belül hivatalosan is megalakította futballszakosztályát. A labdarúgók eleinte a Szentmihályi út mellett kialakított játéktéren fogadták ellenfeleiket, 1914 nyarán azonban engedélyt kértek és kaptak a községtől, hogy visszatérhessenek a Széchenyi térre, és közvetlenül a templom szentélyének háta mögött (a mai REAC-stadion északi oldalán) sportpályát építhessenek.

Az első világháború nagy veszteségeket okozott a klubnál, a III. osztályban játszó egyesület csak a háború befejezése után tudta reorganizálni a csapatát. Egy 1922. februári alapszabálmódosítás alapján az egyesület neve Rákospalotai Atlétikai Club-ra, rövidítve RAC-ra változott. Az elnöki tisztelet ekkor a labdarúgó szövetség népszerű ház-nagya, Labiner Gyula töltötte be.

1922 májusában nagy összecsapásra készültek a palotai sportbarátok. A RAC a jelentős szurkolói bázissal rendelkező Palotai Testgyakorló Kör (PTK) csapatával mérte össze erejét. A rákospalotai „derby” eredménye nem ismert, ám klubtörténeti szempontból is érdekes a két egyesület rivalizálása. Az 1912-ben alakult PTK egy 1922 augusztusában megjelent újsághír szerint ugyanis feloszlott, s beolvadt a Rákospalotai Atlétikai Clubba. Gondolhatnánk, hogy így talán a Palotai TK 1912-es alakulási dátuma szerepelhet a bevezetőben már említett mai REAC címerben, ám ezt cáfolja, hogy a jegyzőkönyvek szerint a PTK mégis továbbműködött (1923-ban, 24-ben és 1926-ban is játszott mérkőzéseket), valamint a klub nyilvántartásból való törlését a belügyminiszter csak 1948-ban rendelte el.

1924 elején a Rákospalotai Atlétikai Club megválasztotta új tisztikarát. Ügyvezető elnök az ekkor már a községházán tisztviselőként dolgozó, későbbi rákospalotai polgármester, Szöcs József lett, főtitkárnak Janza Károlyt, titkárnak Neubauer Emilt választották, míg az elnök továbbra is Labiner Gyula, az intéző pedig a klub nagy tiszteletben álló alapítója, Szeniczey Béla maradt.

A labdarúgócsapat a magyar bajnokság harmadik vonalának egyik meghatározó együttesének számított, a III. osztályú válogatott csaknem minden mérkőzésén szerepeltek a RAC játékosai. A Széchenyi téri pálya körül azonban sokasodtak a gondok, egyre több mérkőzést kellett elhalasztani annak használhatatlansága miatt. A játéktér ugyanis egy mélyedésben

feküdt, így a nagyobb esőzések után teljesen víz alá került. A másik „kellemetlenséget” a szomszédos templom okozta. A temetések alkalmával, a gyászmenet elvonulásáig a mérkőzéseket hosszabb, rövidebb időre meg kellett szakítani, ami miatt a vendégcsapatok – egy számukra kedvezőtlen végeredmény esetén – óvást nyújtottak be. Ugyan már 1924-ben felröppent a hír, hogy a RAC-pálya helyén Rákospalota vásárteret létesítenek, s a klub a lánynevelő intézet mellé költözhetne, ám a tervekből ekkor még nem lett semmi. A klub amúgy is szárnyalt, a csapat feljutott a magyar bajnokság második vonalába, s a RAC tagsága remélte, hogy a város vezetői nem fognak akadályt gördíteni a palotai ifjúság sportolási lehetősége elé.

Az 1926-os év eseményei azonban fekete betűkkel íródtak a klub történetében. A város a palotai templom mögötti futballpályán mégiscsak piacot épített, így az egyesület sportolási lehetőség nélkül maradt. Tovább súlyosbította a helyzetet, hogy 1926 szeptemberében (a professzionális bajnokság bevezetése miatt, az országos tendenciának megfelelően) a RAC futballszakosztályának legjobbjából megalakult a település profi labdarúgócsapata, a Rákospalota FC. A profi liga második osztályába kerülő zöld-sárga színeket viselő RFC a RAC vezetőit (többek között a Szeniczey-fivéereket) is kiszakította az anyaegyesületből, mivel ők elnöki, főtitkári tisztségeket kaptak az új klubban. A Rákospalotai AC-ban maradt játékosok szereplésüket az ekkor alakult amatőr bajnokságban folytatták tovább. A Széchenyi téri futballpálya megszűnése óta játéktér nélkül álló város 1926 októberében avatta új sporttelepét a palotai határban, a Szent Korona és a Szabadság utcák sarkán. A városvezetés döntése értelmében a profi csapat mellett az összes helybéli sportegyesület itt játszotta bajnoki mérkőzéseit.

A szétválás miatt megroggyant RAC azonban nem tudta kiheverni legjobbjainak elvesztését, az amatőr bajnokság első vonalából indulva minden

1925-ös kitűző

(FORRÁS: MAGYAR FUTBALL HONLAPJA)

évben egy osztálylyal lejjebb zuhant, s 1928-ra a megszűnés szélére került. A teljes összeomlást egy sportszerető, fiatal palotai lelkésznek, dr. Klobetz Sándornak köszönhetően sikerült elkerülni, aki 1928 augusztusában sikeres fúzióval keltette életre a haldokló egyesületet. A rákospalotai profi csapat elnökeként is buzgólkodó plébános – aki a váci püspök engedélyével futballbírói vizsgát tett, s első magyar pap-játékvezetőként később a labdarúgó szövetség fegyelmi bizottságának is vezető személyisége lett – a Palotai Turul SC-t olvasztotta be a szép múltú RAC-ba, mely így újra elindulhatott a bajnoki küzdelmekben.

1929-től kezdve a magyar labdarúgás ötödik vonalának számító Budapesti LASz IV. osztályában szerepelt a gárda, melynek csak 1938 – a klub fennállásának huszonötödik évfordulója – után sikerült előbbre kerülnie. A jubileum amúgy is felrázta egy kissé Rákospalota sporttársadalmát és a RAC mérkőzésein – melyeket 1931-től az új városi pálya használhatatlansága miatt a szomszédos Pestújlányon játszott le a csapat – már sok száz főnyi szurkoló biztatta a palotai fiúkat. A klub elnöke ebben az időben id. Tóth János volt, de a munka zömét Ecker Endre ügyvezető és Nagy Zoltán főtitkár végezte. 1938-ban az egyesület jubileumi zászlószentelést is tartott, ahol a zászlóanyai tisztséget a rákospalotai polgármester, dr. Szöcs József neje töltötte be.

E felfelé ívelő időszaknak a második világháború vetett véget. A háború után, 1945 tavaszán az új politikai irányvonalaknak megfelelően a RAC a nevét Rákospalotai Vasas AC-ra változtatta. A

klub intézője kijelentette: „*Irtózunk a régi világtól, még a nevünk se emlékeztessen rá! A reakciót kigyomláltuk a klubból, munkás sportemberek vagyunk, büszkén viseljük a munkásnevet...*”. A hazai mérkőzéseit még mindig a pestújhelyi pályán játszó csapat azonban egy esztendővel később, 1946 júliusában összeolvadt a RESC Barátság csapattal, és Rákospalotai Egyetértés Atlétikai Club (REAC) néven folytatta működését.

A fúzió másik tagja, a Rákospalotai Egyetértés Sport Club (RESC) 1914-ben alakult, ám az egyesület 1919 februárjában visszalépett a harmadosztályú bajnoki küzdelmekről és feloszlott. Az 1925-ben újraalakult, piros-kék színeket viselő klub csak 1932-ben alkotta meg alapszabályait, melyek szerint a rákospalotai tisztviselő, kereskedő és iparos ifjúságot szeretne volna sportegyesületbe tömöríteni. Az egyesületnek 1932-ben negyvenfős, főleg iparosokból (lakatos, asztalos, szerelő) álló tagsága volt, akik egytől egyig Rákospalotán laktak, döntő többségük ott is született.

A labdarúgócsapat folyamatosan az ötödik, hatodik osztály között ingázott, 1937-ben Turcsány Mihály elnök, Altmann László és Elek Béla intézők, 1943-ban Maróthy Pál elnök és Hörömpöly Gábor titkár vezetésével. A klub 1941 januárjában – az országban elsőként – kismotoros szakosztályt is alakított.

A világháborút követő időszak politikai, társadalmi változásai a RESC életében is fordulatot hoztak. 1945 tavaszán az MKP által szervezett MADISZ-sportkörök mellett Barátság néven a Szociáldemokrata Párt is létrehozta saját sportegyesület-hálózatát, melyhez a palotai egyesület

A RESC csapata 1938-ban

is csatlakozott. 1945 szeptemberében az immár RESC-Barátság néven szereplő egyesület a RAC egykori Széchenyi téri pályája helyén engedélyt kapott sporttelep építésére. Az egyesület a területet díszelnökének, Rákospalota frissen megválasztott polgármesterének, a helyi szociáldemokrata mozgalom vezéralakjának, Szőcs Áronnak köszönhette. A sporttelepet 1946 áprilisában 4000 néző előtt avatta a klub a Rákospalotai MADISZ elleni 6:2-es győzelemmel. Azt nem tudjuk, hogy ez a pálya pontosan a régi RAC „grund”, vagy elforgatva, néhány tíz méterrel délebbre, a mai REAC stadion helyén felszámolt öreg temető területén épült-e meg, annyi bizonyos, hogy húsz év szünet után újra labdapattogás zaja verte fel a csendet a Széchenyi téri templom mögött.

A RAC és a RESC fúziója, majd az új klub (REAC /Rp. Barátság, Rp. SzAC) 1950 nyaráig, a Belpeddel történt összeolvadásig

1946. július 13-án a Rákospalotai Vasas AC (RAC) és Rákospalotai Egyetértés Barátság (RESC) tisztújító közgyűlést tartott a palotai Szász Károly (ma Népfelkelő) utca 1. szám alatt. A két egyesület – melyek labdarúgói egyébként egy csoportban játszottak a labdarúgó-bajnokság második vonalában – bejelentette fúzióját, s azt, hogy a jövőben Rákospalotai Egyetértés Atlétikai

Club (REAC) néven szerepel tovább a Széchenyi téren (1948 márciusáig a REAC-Barátság nevet is használták). Az új egylet 1946. július 27-én terjesztette fel alapszabályát a belügyminiszterhez, melynek azonban jóváhagyása – ismeretlen okból – nem történt meg. Az egyesületben a következő években a labdarúgó mellett kerékpáros-, sakk-, motoros- és ökölvívó-szakosztály is működött.

A REAC futballcsapata – két jogelődjének helyén – az 1946/47-es idénytől már harmadik vonalnak számító Budapesti LASz I. osztály, 1. csoportjában indulhatott, ahol három esztendőn keresztül változó sikerrel szerepelt. 1949 márciusától azonban az Országos Sport Hivatal rendelkezése folytán (mely az önálló sportegyesületek megszüntetését célozta) a REAC közgyűlése felfüggesztette tevékenységét, majd az egylet 1949. június 17-i elnökségi ülésén kimondták, hogy a klubot a Rákospalotai Szakmaközi Bizottság átvette, s így mint társadalmi egyesület megszűnt. Bejelentették, hogy a jövőben Rákospalotai Szakmaközi SE [Rákospalotai SzAC] néven szerepelnek majd, s negyedik vonalbeli mérkőzéseiket (a klub az előző idényben kiesett a harmadosztályból) továbbra is a Széchenyi téren rendezik.

Az 1950-es esztendő mind a város, mind a sportklub életében nagy változásokat hozott. Az év elején Rákospalota Budapest egyik kerületévé vált, a Rákospalotai SzAC pedig beleolvadt a palotára kiköltöző, néhány hónappal azelőtt alakult, belvárosi központú Belped Szállítmányozási

A Fősped csapatjelvénye. Ez a Budapest-címer az 1960-as évektől volt használatban, és a FŐSPED név is '69-től élt, tehát a jelvény az 1969-76 közötti időszakból származik.

(FORRÁS: MAGYAR FUTBALL HONLAPJA)

Vállalat csapatába, s így – szinte végleg elveszítve palotai identitását – Belsped

néven szerepelt tovább a Czabán Samura átke-reesztelt Széchenyi téri pályán.

A Belsped, majd Szállítók 1950-től 1957-ig

Az 1950-es őszi bajnokságban a Belsped a negye-dik vonalban, a BLASZ I. osztály 1. csoportjában szerepelt, a Czabán Samu téri pályát a Rákospa-lotai Növényolaj (volt Hutter Olaj) csapatával osztotta meg.

1951 elején a szállítók szakszervezetének csapata, az 1948-ban alakult Szállítómunkások SE Ecséri úti otthonából Rákospalotára költözve összeol-vadt a Belspeddel, és Előre Belsped néven folytatta működését a Czabán Samu téren. 1954-ben a klub neve Budapesti Szállítókra változott. 1955-ben az egyesület feljutott a magyar bajnokság második vonalába, ahol mint Törekvés Szállítók (hivatalosan Törekvés Bp. Szállítók SK) játszott. 1957 januárjában, az újra Szállítómunkások néven szereplő csapat Rákospalotáról a Duna-cipő gyár újpesti, Fóti úti pályájára költözött.

Az újjáalakuló REAC 1957-től 1959-ig

Az 1956-os forradalmat követő hónapokban az ötvenes évek elejétől szakszervezeti fennható-ság alá vont és átnevezett sportegyesületek sorra vették vissza régi nevüket vagy alakultak újjá. Rákospalotán is összegyűltek a sportbarátok, hogy feltámasszák az 1949-ben szakmaközi, majd sorozatos fúziók során vállalati csapattá vált, így társadalmi egyesületként lényegében megszűnt REAC-ot. 1957 januárjában a kerületi tanács

nagytermében tartott alakuló ülésen megválasz-tották a szűkebb körű elnökséget, melyek tagjai Arnold Pál, Nagy Sándor, Kurinszky József, Tár-nics Ernő és Gál József lettek. A régi-új egyesület labdarúgó-, teke-, asztalitenisz-, kézilabda- és kerékpár-szakosztállyal működött. A labdarúgók a negyedik vonalnak számító Budapest bajnokság első osztályába kaptak besorolást, mérkőzéseiket a Czabán Samu téri pályán rendezték, melyet a Szállítómunkások SC elköltözése után már csak a Növényolaj csapata használt.

1957 őszén a REAC – a kerületi pártbizottság és a tanács támogatásával – 6000 néző befogadására bővítette ki a Czabán Samu téri sporttelepet. A fűvesített labdarúgópályán kívül futó-, kézilabda- és tenispálya, valamint úszómedence is létesült. Az egyesület az 1958/59-es negyedosztályú baj-nokság őszi fordulóját 15. helyen zárta, majd 1959 tavaszán megszűnt, valószínűleg a – több kisebb helyi klub egyesülésével még 1952-ben alakult – XV. kerületi Vasasba olvadt.

Visszakanyarodás a Szállítókhoz 1957 elejétől 1976 nyaráig, a klub megszűnéséig

Térjünk most vissza a RAC, RESC, REAC, Rákospalotai SzAC, Belsped vonalon – a külön-böző összeolvadások után – jogutódnak nevezhető Szállítómunkások SC-hez, amely, ahogy fentebb már említettük, 1957 januárjában a Czabán Samu térről a szomszédos Újpestre költözött. Az újpesti albérlet négy évig tartott, 1961 őszétől a magyar bajnokság második vonalában szereplő Szállítók visszatért a rákospalotai sporttelepre. A csapat mérkőzései előtt minden alkalommal a pálya addigi főbérelője, a XV. ker. Vasas játszott. Azon-ban hiába zárta a rákospalotai s részint az újpesti közönség is szívébe a lelkes együttest, 1963-ban újra költözniük kellett, rövid ideig a XIV. kerü-leti Rákosfalván volt kénytelen játszani az NB II.

A Szállítómunkások csapatjelvénye

(FORRÁS: MAGYAR FUTBALL HONLAPJA)

Nyugati csoportjának egyik legjobb csapata. Pedig a Czabán Samu téri

pálya adva volt, csupán a XV. kerületi vezetőkkel nem sikerült megértetniük, hogy a Szállítóknak sokkal nagyobb szüksége volt az NB II-es, sőt NB I B-s mérkőzésekre is alkalmas sporttelepre, mint az akkoriban ott játszó kisebb csapatoknak. Ahogy a későbbi nyilatkozatokból kiderült, ennek a legfőbb oka az lehetett, hogy az egykori RAC, RESC majd REAC tagok nem tekintették sajátjuknak a fúziók révén Rákospalotára került „idegeneket”.

1964-re azonban rendeződtek a pályaviszonyok, a Szállítómunkások SE főbérlelői szerződést kötött a Czabán Samu téren, s ez még akkor is öröm volt az egyesület számára, ha a pályát több al- és társbérlelővel (pl. XV. ker. Vasas, Növényolaj) kellett megosztani. Maga a klub ekkor már több mint másfélezer sportkörü tagot számlált és az öt szakosztályban (labdarúgó, sakk, súlyemelő, asztalitenisz és természetjáró) a versenyzők, játékosok száma meghaladta a háromszázat. 1969 januárjától FŐSPED-Szállítómunkások SE lett az NB I B meghatározó csapatának hivatalos elnevezése. Az országban szinte az elsőként, 1970-ben alakult meg a klub női labdarúgócsapata, mely az akkor induló női bajnokság egyik legjobbjának számított. 1976 júliusában azonban a FŐSPED Szállítók megszűnt, labdarúgó-szakosztályát a 22. sz. Volán Szállítók vette át, amely – jogutódként – a Czabán Samu téren játszotta tovább harmadosztályú mérkőzéseit. A megszűnt FŐSPED Szállítók olimpiai sportágai (atlétika, kosárlabda, súlyemelés) az akkor 10 éves rákoscsabai (Péceli úti) Volán SC-hez kerültek.

A „jogutód” 22. sz. Volán, majd – egy pályacsere után – 1977-től 1991-ig a rákoscsabai Volán SC a Czabán Samu téren

1977 júliusában azonban különleges pályacsere történt a két fővárosi „közlekedési” egyesület között. A másodosztályban játszó Volán SC labdarúgócsapata Rákospalotáról a Czabán Samu tere, a 22. számú Volán SE Rákospalotáról a Volán SC volt otthonába, rákoscsabai Péceli útra költözött. A csabai szurkolók nagyon haragudtak (egy harmadosztályú csapatot kaptak a másodosztályú helyett), ennek ellenére az első mérkőzésen felcsigázott érdeklődés fogadta az új „gazda”, a 22. Volán labdarúgóit. A találkozó előtt rokonszenves hang szólalt meg a megafonban: *„Örömmel és szeretettel köszönti Önt kerületének új sportegyesülete, a 22. Volán SE. Tisztelettel bejelentjük [...], hogy labdarúgócsapatunk a jövőben a Péceli úti sporttelepen játssza bajnoki mérkőzéseit. Kérjük Önt és családjának tagjait, hogy segítsen bennünket az eredményes szereplésben...”* Ugyanígy próbálta megnyerni a palotai szurkolók szimpátiáját a Volán SC is. Az első felhívást a legendás kapus, Grosics Gyula, a Volán SC elnöke intézte a rákospalotai drukkerékhez, arra kérve őket, fogadják szívesen, érezzék magukénak a Rákospalotáról a Czabán Samu terere költözött együttest.

A 22. sz. Volán rövidesen feljutott a másodosztályba, s egészen 1985-ös megszűnéséig – amikor is játékjogát a Rákosmenti TK kapta meg – a Péceli úton játszotta mérkőzéseit. A palotára került Volán SC 1979-ben a magyar bajnokság élvonalaiba került, majd a következő tizenegy idényben az első és a másodosztály között ingázott.

1969 körüli kép, a pályakomplexum más egy ifjúsági rendezvényre való felkészülésnek ad helyszínt. Hátterben jobbra a református imaház, balra az evangélikus templom jellegzetes tornyai

(FORRÁS: FORTEPAN 3641)

1990 decemberére azonban anyagi csőd szélére jutott az elsőosztályú labdarúgócsapatot működtető Volán SC. Az MLSZ visszalépett elnökjelöltje, Vermes János üzletember kivására az egyesület labdarúgó-szakosztályát, s 1991. január 5-én megalakította a főváros első és mindaddig egyetlen, kimondottan csak labdarúgásra specializált klubját, amely Volán FC néven szerepelt tovább az élvonalban. A Volán SC autós-, gyeplabda-, természetjáró- és tömegsportszakosztállyal működött tovább, a Czabán Samu téri pályát pedig bérleti díj ellenében adta használatba a futballklubnak.

1991-ben újra megalakul a REAC

1991 áprilisában huszonöt idősebb palotai sportember újra feltámasztotta az egykori Rákospalotai Egyetértés Atlétikai Clubot, amely – mint a fentiekből kiderült – ezen a néven, önálló egyesületként korábban mindössze öt esztendőn

keresztül (1946-49 és 1957-59 között) működött. 1991 nyarán, a Czabán Samu téren játszó Volán FC félévnyi működés után csődbe ment, és a negyedosztályú Ganz Danubius csapatába olvadt, amely így – a Volán jogán – a másodosztályba került. A frissen alakult REAC, mely a Volán FC megszűnésével megüresedett Czabán Samu téri pályát használhatta, a Ganz korábbi helyén, a negyedosztályú bajnokságban indulhatott. Decemberben aztán a Ganz Danubius visszalépett az NB II-től, helyét a REAC foglalhatta el. A REAC – mely jelenleg negyedosztályú, azonban a kétezres években az élvonalban is szerepelt – „újkori” története innen már jól dokumentált, könnyen kutatható, igaz hasonlóan zűrzavaros és gondokkal teli, mint az azt megelőző évtizedekben. Név módosulás és vidékre költözés, vesztegetési ügyek..., de mindez már egy következő írás témája lehet. Természetesen a fenti klubtörténeti visszatekintés sem teljes, nyitott kérdéseivel további kutatásokra ösztönözheti a rákospalotai sportbarátokat.

A KOLOZSVÁR UTCAI PIAC MEGNYITÁSÁNAK TÖRTÉNETE

ÍRTA: Rátonyi Gábor Tamás

Rákospalotán nem volt olyan hagyományos piactér, mint amilyen például az újpesti István tér vagy az angyalföldi Lehel tér. Buza Péter könyve szerint az első szabályozott piac 1887-ben nyílt, de nem egy téren, hanem a Pozsony (akkor: Vasút) utca teljes hosszában, az út két oldalán. Ebben az írásban a Kolozsvár utca legvégén már majdnem Zuglóban lévő kispiac történetének kezdetét elevenítem fel.

A település első piaci szabályrendeletét csak 1901 után hozták, ami azonban nem azt jelenti, hogy korábban nem volt piac, csak azt, hogy korábban nem, vagy nem teljeskörűen volt szabályozva. A piaci rendeletek előírták, hogy pontosan hol lehetett árusítani, mely napokon és milyen cikkeket, terményeket, jószágokat, mint ahogy azt is, hogy mekkora helypénz mellett milyen köztelezettségi voltak az árusoknak, például a takarítás, vagy a közegészségügyi előírások betartásának ügyében.

1924-ből származik egy újabb piacrendeleti kezdeményezés, s mint ebben leírták: Rákospalotán

két piac is működött, de mindkettőt el kell költöztetni. Ebből tudjuk a régi és az új helyszínt is: A Széchenyi téren lévő régi piacot a Hubay Jenő tértől a Tavasz (ma: Bácska) utca vonalában a Jókay utcáig terjedő útszakaszra költöztetik, ahol a mai rendőrkapitányság helyén lévő üres teret is felhasználták. A Rákóczi Ferenc (ma: Palotás) téri piacot pedig kiköltöztetik a Rákos útra, az Arany János és a Wesselényi utca közti szakaszra, az út bal oldalára (sejtésem szerint ez a mai páros oldalt jelenti).

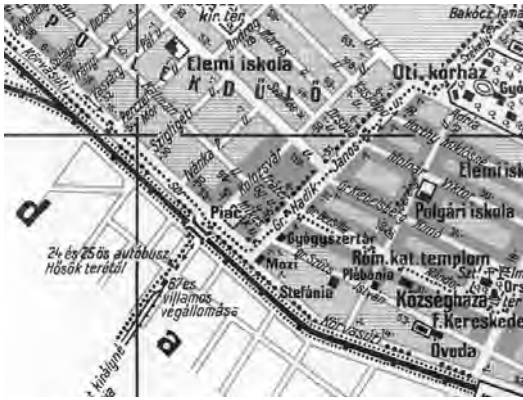
A Palotás téri piacról még annyi adalékunk van, hogy mielőtt 1908-ban Rákóczi Ferencről nevezték volna el, a Piac tér nevet akarták adni neki, tehát régóta működő piacról volt szó. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a Hubay Jenő tér egyik népi elnevezése Piac tér volt, tehát nem csak 1924-ben működött ott piac, hanem jóval korábban is. De van Rákospalotán vásárcsarnok is, a MÁV-telepen, a Wesselényi utcában, ami szintén az 1920-as években épült fel.

1933-ban Szócs Áron képviselő – a háború utáni Rákospalota későbbi polgármestere, akit 2011-ben igen méltatlanul fosztottak meg utcanevétől – indítványozta, hogy az egyre inkább benépesülő

Pillanatkép a Rákos úti piacról: a háttérben látható Bezerédj Pál utca, balra húzódik a Rákos út, ami a képen nem látszik. A háttérben lévő bolt teljes felirata: Meinel Gyula, vagyis egy korabeli Julius Meinel-üzlet.

(FORRÁS: RÁKOSPALOTAI MÚZEUM)

A piac és környezete egy 1941-es helyi térképen

(FORRÁS: RÁKOSPALOTAI MÚZEUM TÉRKÉPTÁRA)

Pótlék-dűlőn¹ nyissanak piacot. Ezt az ötletet Cserba Elemér polgármester azonnal felkarolta és támogatta, ki is küldött a helyszínre egy bizottságot, hogy térképezzék fel hol lehetne megnyitni a piacot. Az üres telkeket felmérve a Kolozsvár utcára esett a választás, ott adódott jó közlekedés mellett nagyobb, összefüggő, beépítetlen terület. A telkek tulajdonképpen üres házhelyek voltak, tulajdonosuk pedig csupa magánszemély, akikkel bérleti szerződést kellett kötni.

A piac nyitásának pontos dátumára több időpont is szóba jöhet: tudjuk, hogy már a nyitást megelőzően kiköltöztek oda árusok, tehát még engedély nélkül, de tulajdonképpen a városvezetés támogatásával megkezdődött a kereskedelem az új piactéren. Magát a bérleti szerződést a telektulajdonosokkal 1933. szeptember 1-jei dátummal kötötték, s ezt október 9-én hagyta jóvá a város tanácsulása. A piacnak tehát mai ismereteink szerint nem volt megnyitója, vagy más, ezzel kapcsolatos ünnepélyes aktus, egyszerűen szép lassan működni kezdett, aminek híre ment, és jöttek a vásárlók.

Eredetileg kicsit széthúzva, nem csak a Kolozsvár utca és Rákospalotai Körvasút sor sarkán, hanem feljebb, egészen a Tóth István utcáig tartott a piacterület – ne a mai vékony járdára tessenek gondolni, hiszen még nem járt villamos a Kolozsvár utcán! A piac neve a keresgélés időszakában

„Pótlékdűlői-piac”² volt, a Kolozsvár utcai piac elnevezést már a bérleti szerződés megkötése, vagyis a nyitás után kezdték használni. De az ottlakók Vámi piacnak is nevezték, hiszen nagyon közel volt az Erzsébet királyné úti vámház. És hogy nézett ki ez a piac? Csupa por volt, mivel nem volt szilárd burkolat. Nem volt víz, sem illemhely. Hetente két napon, szerdán és szombaton működött hetipiac jelleggel.

A képviselőtestület a jegyzőkönyvek alapján nagyon elégedett volt, mert az első pillanattól kezdve volt elég árus, áru és vásárló is, s mint ahogy írták: „a vidéki kocsik is megállnak” – jelentsen ez bármit. Az infrastruktúra teljes hiánya azonban komoly gondot okozott, hiszen a burkolatlan útról és piacterületről a homok, por megtelepedett minden árun: a zöldségeket, gyümölcsöket porosan értékesítették, de megkeserítették az árusok, vevők életét is. Már az év novemberben foglalkozott a testület a kérdéssel: a Kolozsvár utca és a Bezerédj Pál utca burkolásáról kellett gondoskodni. Ez utóbbi utcácska nem a forgalom, hanem a Rákos úti piac szempontjából volt fontos. A Kolozsvár utcát az akkori Mikszáth Kálmán – ma: Reketytye – utcáig, a Bezerédj utcát pedig 125 méteres szakaszon Nonn Mihály vállalkozó közel 20 ezer pengőért vállalta leburkolni. Még azt is tudjuk, hogy a Kolozsvár utcának ez a szakasza trachit nyerskockával lett burkolva. A Rákos úti piac mellett pedig megnyílt Rákospalota talán első nyilvános illemhelye is, szintén a piac közelsége miatt. Annak, hogy a Kolozsvár utcai piacra nem terveztek vízőblítéses illemhelyet, két oka volt: az egyik bizonyára a két piac forgalma, jelentősége közti különbség, hiszen a Rákos úti nagyobb volt.

1 A Pótlék-dűlőnek a Széchenyi út alatti, a körvasútig terjedő részt nevezzük. Az 1920-as években például a Tóth István utca és a Széchenyi út között egy teljesen beépítetlen, még utcahálózat nélküli, lényegében szabadon álló földterület volt, a Tóth István utca alatt már a telekfelosztás megtörtént, de még kevés felépült házat láthatott, aki akkoriban arra járt.

2 A mai helyesírási szabályok szerint a Pótlék-dűlő írásmódja kötőjeles, a terület ugyanis nem számít önálló városrésznek, ez csak egy informális városrésze Rákospalotának. Amennyiben városrészi rangot kapna, akkor egybeírandó lenne, mint például a IV. kerületi Gubacsidűlő.

Felsővezetékek árnyékában: a Kolozsvár utca és mellette jobbkézre a piac 2013-ban

A másik pedig, hogy vezetékes vízszolgáltatás ekkoriban egyedül a MÁV-telepen volt, a nyilvános vécét pedig a Rákos út és Wesselényi utcák sarkán kívánták felállítani, a MÁV-val kötött szerződés alapján. Hogy más megoldás volt-e az 1930-as években – például emésztőgödör –, arról nem maradt fenn adat.

Mint írtuk, a piac területe a város vezetése által bérelt telkeken terült el. A bérleti szerződést Saáry István és Fehér Mária pesterzsébeti, illetve Vermes József pestújhelyi lakosokkal kötötték 1933-ban, három éves időtartamra. Időközben Vermes feltehetően eladhatta a piac alól a telkét, mert három évvel később már Nádasdy János pestújhelyi lakos bukkan fel tulajdonosként. A két telek közül Saáry-Fehéréké 280 négyszögöles (kb. 1000 m²) volt, és évi 300 aranypengőt fizetett érte Rákospalota bérleti díjként, míg Vermes 200 négyszögöles (kb. 720 m²) telkéért évi 200 aranypengőt kapott.

A piac úgy tűnik beváltotta a hozzá fűzött reményeket, mert a bérleti szerződés lejártával a város a telkek megvásárlása mellett döntött. Addigra azonban a bérbeadók is felismerték területeik gazdasági jelentőségét, ezért nem tudott a város megegyezni velük a vételárban. Ekkor kis híján megszűnt a piac, a telektulajdonosok ugyanis a vásárlás

bár az iratok nem számolnak be erről konkrétan, de feltételezni lehet, hogy néhány hétig, hónapig a piac nem is működött.

Ekkor a város a kisajátítás mellett döntött, de mielőtt az eljárás befejeződött volna, mégis meg tudtak egyezni a tulajdonosokkal: Saáryék az eredetileg 280 négyszögöles telekért egy 200 és egy 177 négyszögöles telket kaptak és 2000 pengőt cserébe, Nádasdy pedig – Vermes utóda, akinek a 200 négyszögöles telkét bérelték – a Kolozsvár utcában kapott egy 164 négyszögöles telket, 950 pengő készpénzt, és az ingatlanokon lévő felépítmények bontásából származó anyagokat. Ez utóbbi megjegyzés is azt erősíti, hogy 1936-ban a piac működését fel kellett függeszteni: ha az ott lévő felépítményeket – melyek bizonyára árusítóbó-dék, esetleg kisebb raktárak lehettek – lebontották, akkor aligha zajlott árusítás a területen a vita hónapjaiban.

Így végül 1936-ra rendeződött a telkek sorsa, azok átkerültek Rákospalota tulajdonába. A piac működésének további története még kutatást igényel, cikkünkkel szeretnénk felhívni azok figyelmét, akiknek akár árusként, akár rendszeres vásárlóként emlékeik, fotóik, irataik vannak a piacról, keressék szerkesztőségünket, köszönettel veszünk minden kiegészítést. ■

Légy hív, mindhalálig!

A RÁKOSPALOTAI 198. SZ. „PÁL” EVANGÉLIUMI CSERKÉSZCSAPAT TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

1. RÉSZ

ÍRTA: Németh Gábor

A két világháború közti időszak Magyarországnak egyik legnagyobb hatású tömegmozgalma volt a cserkészlet. Az Angliából kiinduló, a gyermekek és ifjak nevelését elsőrendűnek tartó irányzat honi szövetsége 1913-ban jött létre, s ugyan az első világháború az elterjedését és fejlődését megakasztotta, a húszas évek elejétől nagyon gyorsan igen nagy népszerűsége telt szert.¹

A református felekezethez köthető az első magyarországi cserkészcsapat megalakítása², egyúttal az a gondolat is lényeges és követett vezérfonallá vált, hogy az ifjúságot nevelő új mozgalomnak keresztyénnek, bibliai alapokon nyugvónak kell lennie,³ az evangéliumi alapon álló csapatok számára ICHTHYS⁴ néven cserkészkerületenként vagy országosan külön táborozási alkalmakat is szerveztek.

Cserkészcsapatok az egykori Rákospalotán, illetve a mai XV. kerület területén

A mai kerületi határokon belül több csapatot is létrehoztak, alapítottak. A helyzet változatosá-

gát az adja, hogy mint köztudott, egykori palotai területek az 1950-es évektől „Nagy-Budapest” létrehozásától kezdve átcsatoltattak – esetünkben legfontosabb az istvánbelki terület. További bonyolító tényező, hogy ugyanezen időszaktól fogva Rákospalotát Pestújhellyel összevonva alakították ki a főváros XV. kerületét. Jelen dolgozat elején, a helyi csapatokat röviden felsoroló részében a pestújhelyi alapításokat is figyelembe vettük, egyszerűen azért, mert az egykori önálló település összekapcsolódott Rákospalotával, így a kerület helytörténeti újságjában nemcsak indokoltak, de kötelezőnek is tartjuk a legalább pár szavas bemutatásukat. Ezek a cserkészlet magyarországi ellehetetlenítéséig, betiltásáig működtek, fennmaradtak. Ezt azért is jegyezzük meg, mert ugyan nem volt általános, de volt példa csapatmegszűnésre is.

Bár a mai XV. kerületi határokról szóltunk, mégis egy kivétellel kell kezdenünk a csapatok elősorolását. Időben ugyanis a legelső az Istvánbelki Főműhelyben 1914-ben megalakított *261. számú Irinyi* cserkészcsapat, melynek első és nagy hatású parancsnoka Jakab Pál volt. Kiváló eredményeket értek el a vízcserkészlet terén.

1 Robert Stephenson Smith Baden-Powell, angol katona, író a búr háborúban saját tapasztalatai alapján fiatalokra szabott nevelési programot írt. 1907 augusztusában ennek kipróbálására tábort szervezett, amely nagy sikert aratott. 1908-ban jelent meg tollából a mozgalom alapvető irodalmává váló *Scouting for Boys* (Cserkészlet fiúknak). A cserkészlet létrejöttét ezen dátumokhoz kötik a kortársak és az utókor is.

2 Baden-Powell könyvének, a *Scouting for Boys*-nak egy részét adta közre magyarul a nagybecskereki piarista gimnázium értesítője. Az első cserkészcsapat megalakítását több forrás is a Budapesti Református Ifjúsági Egyesület vezetőinek, Megyericsy Bélának és Szilassy Aladárnak tulajdonítják, akik 1911-ben szervezték meg csapatukat. In: Gergely Ferenc: *A Magyar cserkészlet története 1910-1948*. Budapest, 1989. (A továbbiakban: Gergely, 1989), 20-21. o. – Egy 1937-ben, a Magyar Cserkészszövetség társelnöke, vitéz Kisbarnaki Farkas Ferenc által készített összeállítás is a Szilassy-Megyericsy-pároshoz köti az első cserkészcsapat létrehozását. Közli: Gergely, 1989, 227. o. – „Az angol ifjúsági mozgalom híre 1910-ben érkezett el hazánkba. Elsőnek a nagybecskereki piarista gimnázium értesítője ismerteti, majd egy megfelelő budapesti orvos [Szilassy Aladár] angolországi személyes tapasztalatai után cserkészcsapatot szervez a Református Ifjúsági Egyesületben.” In: Dr. Szopek Lóránd: *Harminc éves a magyar cserkészlet*. Gödöllő, 1942.

3 Gergely, 1989, 22. o.

4 Görög szó, jelentése: hal. A korai keresztyének titkos jelképe lett üldözésük idején, s azután is megmaradt fontos keresztyén szimbólumként. A szó görög betűi ugyanis mozaikszóként Krisztusra utalnak, mivel azok kiadják a Jézus Krisztus Isten Fia Megváltó kifejezést. Ezzel a jellel azonosították magukat az őskeresztyének.

A csapatzászló

RÁKOSPALOTA-ÚJVÁROSI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG
IRATTÁRA, A SZERZŐ FOTÓJA

mátus Keresztyén Ifjúsági Egyesület alapította, ez a Rákospalota-Újvárosi Református Egyházközség területén működött. 1927 nyarán szervezte meg a Rákospalotai Római Katolikus Egyház a 935. számú Szent László csapatot. A MÁV-telepi katolikus templom-építők 1931-ben tették le az alapjait a 276. számú Szent Ágoston cserkészcsapatnak, de a munka megtorpant, csak 1934-ben vette fel a cserkészszövetség

a tagjai sorába. A rákospalotai községi polgári fiúiskola volt a 822. számú Dobó István csapat szervezőtestülete, amely 1932 májusában lett a cserkészszövetség rendes tagja. Tehát az alább bemutatandó 198. számú Pál csapattal együtt összesen tíz csapat működött az egykori Rákospalota és a mai XV. kerület területén.

A csapat megalakulása

Ahogy sok egyházközségben, úgy a rákospalotai reformátusoknál is felismerték e mozgalom fontosságát,⁵ 1922-ben megalakították a 198. számú „Pál” evangéliumi cserkészcsapatot. Az itteni cserkészethez köthető korábbi tevékenységről nincs közvetlen bizonyítékunk, de az mindenképpen érdekes tény, hogy id. dr. Gyökössy Endre „A palotai cserkészek” című ifjúsági regénye 1914-ben jelent meg nyomtatásban!⁶ Ez alapján föltételezhetjük – mert sajnos a műből nem derül ki, hogy van-e alapja, s ha van is, az mennyire valóságghú- ugyan az írói szabadságot és fantáziát is a cím és a történet mögött, de akár megengedhetjük azt is, hogy valóban folyhatott

1923. november 27-én lett a cserkészszövetség által igazolt csapat a pestújhelyi 245. számú Ráday cserkészcsapat. A helyi református egyház alapította. Több nagyszerű eredménnyel büszkélkedhet, a pestkörnyéki szintéren is jó csapat volt. Parancsnoka volt egy időben Törös Sándor református lelkész. De rövid ideig élén állt Kovács Zsigmond a rákospalotai református tanító is – egészen addig, míg a pestújhelyi gyülekezet nem függetlenedett a palotai anyaegyházközségtől. Két csapat is 1925-ben jött létre: a 911. számú Szent Imre cserkészcsapatot a Wágner Manó reálgimnáziumban az intézmény névadójának fáradhatatlan munkájával alapították meg; a 913. számú Don Bosco cserkészcsapatot a Szalézi fiúnevelő intézetben hozták létre. A csapatra is és a regionális cserkész munkára is nagy hatással volt dr. Kavin József, aki 1927 tavaszától a csapat parancsnoka is volt. A következő évben is két csapat alakult: a pestújhelyi római katolikus polgári fiúiskola növendékeiből Vedres Béla apátplébános elnökletével a 912. számú Árpád csapat, a cserkészszövetség 1926. június 29-én igazolta a létrejöttüket; a 919. számú Arany János cserkészcsapatot pedig a Rákospalotai Refor-

5 Gergely Ferenc idézi Asztalos Miklós történelmet, író, aki szerint a protestáns ifjúságot, lelkészeket a szociális kérdés a hatalmába kerítette, amely kérdés elég komolyan befolyásolta a protestánsokat a cserkészlet felé nyitásban. E munkában, e nyitásban Benkó István is kiemeli Karácsony Sándor, Tildy Zoltán és Tankó Béla mellett. Gergely, 1989, 79. o.

6 Két tényező miatt is különleges e regény, mindkettő önmagában is történelminek nevezhető: egyrészt a Magyar Cserkészszövetség is csupán csak egy évvel korábban jött létre, és ahogy az imént említettük, az első magyarországi csapat alapítása óta is csak három esztendő telt el, ez bizonyult a legkorábbi, tehát a legelső magyar cserkészregénynek, Gyökössy maga pedig az első magyar cserkészregény-írónak; másrészt az előbbiekből következően a magyar cserkész-szépirodalom első munkája a rákospalotai ifjak életéről szól, már a címében is "hirdetve" a települést.

már cserkészzet, vagy ahhoz igen hasonlítható, rokonítható, a fiatalokat összefogó és nevelő tevékenység a palotai egyházközségben. Már csak azért is, mert Gyökössy Endre legalább négy éve ennek a közösségnek volt a tagja, ide járt templomba, gyermekét itt keresztelték. Egy későbbi, 1928-as hírlapi utalás van arra, hogy Gyökössy lett volna az alapító, amikor beszámoltak a Pál csapat egy cserkészavatásáról ezt írták: Gyökössy Endre hat évvel ezelőtt állította fel a

csapatot.⁷ De - mint később is látni fogjuk - a hírlapok gyakran követtek el tévedéseket. Konkrét bizonyíték nincs arra, hogy 1922 előtt cserkészlet volt Rákospalotán, de persze mint tudjuk, ha nincs bizonyíték, az nem jelenti egyértelműen azt, hogy nem is lesz, nem is lehet hiteles adat az ellenkezőjéről, csupán még nem került elő. Komolyabb ellenérv az, hogy két korabeli forrás, a csapat tagja, parancsnoka, dr. Újszászy László által a 198.sz. „Pál” evangéliumi cserkészcsapat

Újszászy László a tisztképző táborban

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA-ÓVÁROSI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG IRATTÁRA)

7 Budapesti Hírlap (a továbbiakban: BH), 1928. január 8. (6.sz.), 15. o.

A csapat gödöllői tábora

(FORRÁS: ÚJSZÁSZ LÁSZLÓ HAGYATEKA)

Rákospalotai Óvárosi Református Egyház kebelén belül¹⁰ Tomcsányi Lehelnek és Tomcsányi Attilának.¹¹

A nevet illetően sokkal egyszerűbb a helyzet. Két lényeges hitvalló utalás is van benne: Pál és evangéliumi Pál apostol hatása a keresztyén ideológiára rendkívül lényeges és maradandó volt, az evangélium, az „örömhír”, Krisztus életének, tanításainak tovább adása pedig alapvető a keresztyén ember életében. E névadással tehát a csapat szellemiségét és törekvését is meghatározták. A „Pál”jelmondata, *„Légy hív mindhalálig!”*, ugyancsak igei eredetű, a Jelenések könyvéből vett idézet, amely pontosan így olvasható a Szentírásban: *„Légy hív mind halálig, és néked adom az életnek koronáját.”* (Jel 2:10) A csapatot *„Istennel dolgozó, Istenben gyökeredző szolidaritással”* vezette az evangélium ereje Újszászy visszaemlékezése és meglátása szerint.¹²

történetéről írt feljegyzése,⁸ illetve a Pestvidéki, X. cserkészkörület fennállásának 10. évfordulójára kiadott könyvben a körzethez tartozó csapatok bemutatkozásában – melyet nagy valószínűséggel minden cserkészközösségről helyben írtak meg – a Pál csapat leírása egyaránt 1922-re teszi a 198-asok megalakulását.⁹ Persze megjegyzendő az is: ez azt sem jelenti, hogy cserkészmozgalom ne lett volna korábban, mindebből csupán annyi bizonyos, hogy magát a dolgozat témáját adó csapatot nem korábban, hanem ekkor, ebben az évben alapították meg. Ami tovább árnyalja a regény és a református felekezeti cserkészcsoport közti kapcsolatot, az az a tény, hogy Istvántelki Főműhelyben, amellyel ugyancsak lehetett kapcsolata Gyökössynek úgy is, mint MÁV alkalmazottnak, s úgy is, mint helyi lakosnak, hiszen az ekkor még Rákospalota nagyközség településhez tartozott, 1914-ben létrehozták a 261. számú Irinyi János csapatot. Így hát az is elképzelhető, hogy regénye a főműhelyhez tartozó fiatalok kalandjait, életét örökítette meg.

A fent említett mindkét korabeli forrás egy testvérpárnak tulajdonítja az alapítást: „a

A csapat tevékenysége

Kezdetben a Szilas-patak partján és a palotai erdőben végezték gyakorlataikat, kiképzéseiket a cserkészek. Hamarosan tragédia árnyékolta be életüket: az alapító Tomcsányi-testvérek váratlanul elhunytak. Ez törést okozott ugyan a csapat történetében, de néhány hónap elteltével egy agilis cserkésztiszt, Ventura László parancs-

8 dr. Újszászy László (1905-2006) orvos, kórházigazgató. 1916 óta Rákospalotán élt a családjával. A Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karán tanult, 1931-ben kapott diplomát. 1926-tól az újpesti Károlyi Sándor kórházban dolgozott. Sikeres tanulmányai után itt is maradt. A Reuma Osztályt vezette annak megszűntéig, majd a Belgyógyászati Osztály vezető főorvosa volt. Többször nevezték ki igazgató-helyettesnek, s többször vezette ebben a minőségében a kórházat. 1976-ban vonult nyugdíjba, de a kórházban is és magánpraxisában is gyógyított tovább, utóbbiban egészen 1997-ig fogadott betegeket. Több szakmai és civil elismerésben részesült. 1997-ben Újpest díszpolgára lett, 1995-ben Rákospalotán a Kiváló orvos elismerést kapta meg. Felesége Tomcsányi Erzsébet volt, akinek testvérei fontos tagjai voltak a Pál-csoportnak. Fennállásának 10. évfordulójára jegyezte le csapata történetét, feltételezhetően 1932 végén, vagy talán 1933 elején. Kézirat. (A továbbiakban: Újszászy, 1932).

9 A X. (Pestvidéki) cserkészkörület tíz esztendeje (1925-1935). Szerkesztette: Dr. Szopek Lóránd. [s.l.], 1935. (A továbbiakban: Szopek, 1935), 92. o.

10 Minden cserkészcsoport mögött állt egy szervező intézmény.

11 Tomcsányi Lehel lelkes gyülekezeti munkás volt, egy időben az énekkart vezette.

12 Újszászy, 1932.

nok Neu Ottó Pál¹³ segítségével újjászervezte, s újraindította a közösséget. Az egyházközség Arany J. utcai telkén lévő iskolaépületben kaptak lehetőséget otthont berendezni, itt tartották első hivatalos gyűlésüket 1923. március 11-én, 2 tiszttel, 2 rajvezető és 2 őrvezető részvételével. Ebben az évben a Magyar Cserkészszövetség 10 éves jubileumi ünnepségén, a Vérmezőn tartott díszszemlén a csapat 35 fős létszámmal vett részt. Május 20-22-között próbatáborot tartottak, amellyel az első nyári nagytáborukra készültek fel, amit Alsóörsön rendeztek meg. A táborozás eredményéről a szeptemberi műsoros táborzáró ünnepélyen számoltak be.¹⁴ Az őszi cserkészpróvákban és jellemnevelő cserkészmunkával töltötték. A csapat tisztek között változás történt: Neu Ottó Pál Hamburgba költözött, helyét Csorba Zoltán¹⁵ foglalta el, aki az időközben szorosabban együttműködő palotai, újpesti és pestújhelyi cserkészcsapatok megalakuló újságjának szerkesztője is lett.¹⁶ Az együttműködés közös csapat tiszti találkozóiban is megnyilvánult. Egy ilyenről bővebb információink is van egy forrás alapján: a 33. újpesti, a 169. MOVE, a 198. Pál, a 245. Ráday és a 261. Irinyi csapatok tisztjei március 7-én megbeszélést folytattak, a beszámoló szerint ez volt a második ilyen alkalom. Ezen szó esett egy március végi-április eleji egynapos közös kirándulásról az Oszoly-tetőre, illetve két-napos pünkösdi táborozást is terveztek a csapatok részvételével, melynek az első napján kizárólag a

cserkészek számára lett volna megtartva, a második napon pedig közönség előtti ünnepély lett volna. Megbeszélték az éves versenyprogramot is. A következő tiszti gyűlést április első péntekjére tervezték, helyszíne a Pál otthona lett volna¹⁷ (hogyan volt is, azt a rendelkezésre álló dokumentációkból nem tudjuk).

Az 1924-es év költözéssel kezdődött: a csapat új otthont kapott az egyház Kossuth utcai elemi iskolájában, amit január 10-én vettek birtokukba. Gyakorlati kiképzésük mellett tábori felszerelésre gyűjtöttek. A rákospalotai vígadóban március 25-én¹⁸ és május 23-án is nagyszabású ünnepélyeket tartottak. Előbbiről tudjuk, hogy 14 műsorszámot adtak ezen elő, s hogy 1400 koronába került egy jegy. A bevételt a csapat zászlóalapjába gyűjtötték.¹⁹ Május 29-én, áldozócsütörtökön érkezett el a csapat addigi történetének legfényesebb pontja: nagy ünnepség keretében Lécfalvi Györbíró Zoltánné úrnő zászlóánya gyönyörű himnuszú értékes csapatzászlaját avatták.²⁰ Az ünnepség délután folytatódott a városháza nagytermében, melyen dr. Cserba Elemér polgármester mondott beszédet.²¹ Kora nyáron Szigetszentmiklóson, az Ichthus táborban a csapat az első helyen végzett a versenyek során, így megőrzésre megkapta az Ichthus zászlót. Nyári nagytáboruk Csepregen volt.²² Táborzárás után Györbíró Zoltánné zászlóánya piliscsabai birtokán látta vendégül a csapatot.

13 A Neu-család több tagja is "Pál" cserkész volt, 1924-ben – mint a dolgozat végi csapattag-összesítésnél olvasható – négyen is. A család Németországba költözése után a kapcsolat nem szakadt meg a palotaiakkal, Neu Máttyás 1947 augusztusában írt a nyári táborban lévő csapatnak. Tudunk egy levélről, de annak bejelentése, a bizalmaskodó-becéző „Neu Matyi írt” formula feltételezheti, hogy a szálak nem szakadtak meg. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy az adott évben a csapat fennállásának 25. évfordulója ünnepi alkalmából küldte csupán levelét. Az írás maga nem maradt ránk, a csapat parancskönyve tesz említést erről az esetről.

14 Még a legjobb táborozóként kiténtetett fiatal neve is megmaradt az utókornak: Halma László kapta ezt a kiténtetést. Újszásy, 1932.

15 Csorba Zoltán 1905-ben, Miskolcon született, 1922-től a budapesti teológiára járt.

16 Jó nyomon címmel jelent meg, mindössze egy ismert példánya lelhető fel az Országos Széchenyi Könyvtárban.

17 Jó nyomon. Az újpesti, rákospalotai és pestújhelyi cserkészek lapja (a továbbiakban: JN). I. Évfolyam, 3. szám, 1924. március

18 A márciusit a zászlóalap javára tartották. Az alkalmon 14 műsorszám szerepelt. Magyar cserkész, V. évfolyam 5. szám, 1924. május 1.

78. o. (A továbbiakban: MCS)

19 JN I./3., 1924. mártius

20 Kovács J. István teológiai tanár, Gyököcssy Endre régi jó barátja mondott áldást a zászlóra.

21 MCS V./6., 1924. június 1., 93. o.

22 1924. július 6-28. között, Ventura László parancsnoksága alatt. MCS VI./4., 1925. február 15., 62. o.

Indulás a jamboree-ra (1933)

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA-ÓVÁROSI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG IRATTÁRA)

már július 19-én igen szépen sikerült, gazdag műsorú tábori ünnepélyt rendezett, melynek fényét a vendéglátó grófon kívül gr. Mikes János megyéspüspök, gr. Khuen-Héderváry Károly főcserkész, dr. Cserba Elemér Rákospalota r.t. város polgármestere, dr. Szabó

Az őszi vezetőképző tanfolyamon is részt vettek a csapatból, míg egy kisebbik része elvégzett egy tüzoltó tanfolyamot.

A következő esztendőben a csapat részt vett az I. ker. jamboreeján, és ezért azt megelőzően tanulmányozták és gyakorolták a II-I.o. próbákat, különpróbákat,²³ az őrsi akadályversenyt. Az első raj a koppenhágai világjamboreeről minielőadást rendezett. Május 17-én „gazdag műsorú ünnepélyt” tartottak a Városháza nagytermében, amelyen a „nagyközönség szívesen tapsolt”, s amelyen Ventura csapatparancsnok nagy hatású záróbeszédet mondott.²⁴ A június 1-i, pünkösdi Ichthys táborozáson, Máriabesnyőn a csapat ismét az első helyen végzett. Nagy valószínűséggel az ugyanekkor Vácon első ízben közös cserkésznapot tartó X. kerület rendezvényén is megjelentek, még ha talán egy-két fővel is.²⁵ A nyári nagytábor a vas megyei Kenyeriben, gróf Cziráky György birtokán volt. Erről így írt a korabeli sajtó: „A csapat

Ferenc főorvos, valamint a Magyar Cserkész Szövetség budapesti, soproni és szombathelyi kiküldöttei emelték. Ezenkívül a környék levante és cserkészcsapatai szintén megjelentek. A parancsnokság igen kedves előrelátással gondoskodott a vendégekről, amennyiben a tábor kényelmes megközelítését tette lehetővé s ugyanakkor a vendégek ellátását is biztosította. Az egész napra terjedő program kiemelkedőbb pontjai voltak a reggeli közös istentiszteletek, utána a futball-mérkőzés a leventékkel; a cserkészjátékok, s délután a 14 számból álló cserkészünnepély.”²⁶ A nagytábor után Ventura László lemondott csapatparancsnoki tisztéről,²⁷ a helyét Dr. Gyökössy Endre foglalta el.²⁸ „Rohamosan megindul a munka, a csapatszellem kimélyül, s a csapat megerősödik”,²⁹ „működése alatt érte el a csapat fejlődésének legnagyobb fokát”.³⁰ Gyökössy tekintélye, kapcsolatai eddig is segítették a csapatot, parancsnoki felkérése egyszerre szólt a múltnak, a jelennek és a jövőnek is, személye, szellemisége és tevékenysége sok reménnyel töltötte el

23 A cserkészpróbák korcsoportnak megfelelő, egymásra épülő tematikából álltak. Az I. osztályú próba a legfiatalabbak számára volt összeállítva, a III. osztályú volt a legmagasabb szint. Bármilyen életkorban csatlakozott valaki a cserkészmozgalomhoz, életkorának megfelelően kellett tudnia a próbákat. Ezek gyakorlati és szellemi tudnivalókra épültek (pl. a cserkésztvörvények, a Tízparancsolat, a Szentírás, a magyar történelem ismerete, köszöntések és jelzések elsajátítása, kézügyesség, táborépítés, sipjelek, modor, főzés, természetismeret, stb.), ezekhez még különpróbák csatlakozhattak (pl. kerékpározás, barlangászat, vízimentés, vízjártasság, repülés, stb.).

24 MCS VI./12., 1925. június 15., 198. o.

25 A váci napról beszámoló Szopez Lóránd leírása szerint a rákospalotai csapatok is ott voltak. Szopez, 1935, 24. o.

26 Nemzeti sport (a továbbiakban: NS), 1925. augusztus 19., 9. o.

27 Egy másik csapatot, a rákospalotai Szalézi fiúnevelő intézet 913. számú Don Bosco cserkészcsapatát szervezte meg, amelynek 1926 tavaszáig parancsnoka is volt. Szopez, 1935, 124. o. - Egy újsághír szerint a Rákospalotán működő cserkészcsapatok helyi bizottságának titkára lett, s az így megnövekedett feladatai miatt mondott le csapatparancsnoki tisztéről. NS, 1925. október 24., 10. o.

28 Gyökössy Endre (1880-1957) író, szerkesztő, MÁV-fótanácsos, a Rákospalota-Újvárosi Református Egyházközség első gondnoka, a Petőfi Társaság tagja. Életről a Helyem, házam, palotám III/4. számában jelent meg összefoglaló írás.

29 Újszászy, 1932.

30 Szopez, 1935, 92. o.

a cserkészeket. Minden bizonnyal az ő tervező gondolkodásának köszönhető, hogy felmerült egy új, saját otthon létrehozásának gondolata. A csapat év végi, novemberi táborzáró alkalmán már erre is nézve adtak műsoros teaestélyt. A Magyar Cserkész így számolt be erről: „*Cserkészszíndarab, ének és zeneszámok, szavaltatok voltak műsoron. Az ünnepély legkiemelkedőbb része Dr. Gyökössy Endre csapatparancsnok lelkes beszéde volt. Mint a 'Palotai cserkészek' írója megvalósítva látja álmát akkor, midőn a csapat új vezetését átveszi. A rádió őr háromlámpás rádiót szerel fel, amellyel hangversenyeket fog rendezni a cserkészek és a közönség részére.*”³¹

1926-ban korán megkezdtek a munkát: január 6-án újoncpróbát és fogadalomtételi ünnepélyt tartottak.³² Május 16-án ismét a Városháza dísztermében szerepelt a csapat, cserkészestélyt rendeztek. Érdemes a korabeli hangulatos beszámolót elolvasni: „*Pompásan énekelték el a fiúk két hangra a cserkészindulót. Cserba Elemér polgármester szép ünnepnyitó beszédében fejtegette a cserkészet munkaprogramját. Bakos Gyuszi kiscserkész folytonos derűtséget kelteve adta elő 'A kis cserkész őrt áll' c. kedves monológot. Molnár Anna hárfaművész nő elragadó játéka után Sík Sándor, a Nemzeti Nagytábor elnöke olvasott fel négy gyönyörű költeményt. Ünneplése után Arany József őrvezető köszönte meg neki a szép verseket, s üdvözölte Rákospalotán a cserkészinduló jeles szerzőjét. Ezután Murgács Kálmán országos hírv dalköltő énekelt. A Rákospalotai Dalkör precíz éneklése mindenkinek igen tetszett. Most a csapat parancsnoka, Dr. Gyökössy Endre olvasta föl új cserkésznovelláját, a 'Két kislegény párbaját'-t. A csapat hat ügyes cserkésze nagy sikert aratott a 'Csil-*

lagszemű fiúk' c. szép színdarab előadásával. Kramár László őrvezető pedig Gyökössy Endre 'Lesz még országunk' c. híres versét szavalta, frenetikus hatást kelteve. Végül hat újoncpróbát tett cserkészt dr. Juhász József, a X. kerület főtítkára avatott fel.”³³ Az első ízben ebben az évben, Megyeren megrendezett Nemzeti Nagytáborban 27 fővel szerepeltek a „Pál” cserkészei, s az ország 7 legjobb csapata közé kerül: egészen pontosan a híke-verseny 10 győztese közül lett a hetedik helyezett. Az I. osztály őrsi versenyének első csoportjában végeztek, 44 csapattal együtt az összesen résztvevő 72-ből. A csapat két tagját név szerint is megemlítették: megfigyelés versenyben Zságer Kazimir ért el jó eredményt; vízből mentésben pedig Nagy László jeleskedett.³⁴ A táborban előadták Murgács Kálmán új cserkészdalát.³⁵ A nagytábor után 7 napos mozgótáborra mentek, amelyet a Balaton körül töltöttek el, Tapolca és vidékének érintésével. Az ősz és a tél folyamán ünnepélyeket szerveztek az otthonalap javára.³⁶

Az 1927. évben február 20-án, a városháza dísztermében cserkészünnepséget tartott a csapat, amelyen „*Cserba Elemér polgármesterrel az élen Rákospalota egész intelligenciája megjelen!*”. Benkő István lelkész, mint a helyi cserkészbizottság elnöke nyitotta meg az alkalmat. „*A cserkészcsoport kétszer is énekelt lelkesítő cserkészdalokat. Tíz cserkészfiú eljátszotta a csapat parancsnokának, Gyökössy Endrének 'Fiam, te cserkész vagy' című vígjátékát. A vidám színdarabot nagy tetszéssel fogadta a közönség. 'A csonka határ mentén' című irredenta színdarab előadásával is megérdemelt tapsot arattak a cserkészfiúk. A kis színdarabok előtt Lázár István olvasta fel 'Az apja fia' című székely históriát.*

31 MCS VI./12., 1925. december 1., 394. o.

32 Gyökössy erre az alkalomra írt cserkésznovelláját olvasta fel, a fogadalmat a X. kerület elnöke, Árky Zoltán előtt mondták, míg a kerület főtítkára, Dr. Juhász Sándor mondott köszöntőt. MCS VII./4., 1926. február 15., 63. o.

33 MCS VII./11., 1926. június 1., 63.o. - A Budapesti Hírlap is beszámolt az alkalomról, bár cikkükben sikerült a csapat nevét elírniuk, ugyanis „198. Szent Pál” néven említették őket. BH, 1926. május 21. (113.sz.), 9. o.

34 MCS VII./16-17., 1926. augusztus 1., 244. o.

35 MCS VII./14-15., 1926. július 15., 233. o.

36 Erről azonban nincs több információ, csak Újszászy László részleteket nem taglaló, hasonló tartalmú bejegyzése.

ÖRSI ÓRA

Öz újév első vasárnapja vau. Híut hidegen sít a
délutáni nap s lagyadt fényt vet az pleuendesítt uccákra.

De bent az otthonban s meleg kályhákörül 11
vidau csekeké gyúlt jászé, az újév első örsi órájara. Mű-
denki itt vau zenki s au kényesek.

Öz örsi próbat "Közös énekesek" és
Blaisek Figuey s énekesek vezetésével és Mezejt, más a
fészekudat "csúti örsi jinduloral kezdék meg. Ezek után
jura, majd a tíz törvény elmondása következett. A törvények
elmondása után az énekesek a próba partot kezdték.

A próba partot befejezve után az új, szentek, szent-
ek, munkájáról beszéltek, majd a "Magyar Énekes" jászai
szentek, szentek, szentek, szentek, szentek, szentek, szentek,
az örsi újévkor beszéltek, majd elmondták "Havas er-
sék", "Híre háruy sivegen", "Póbtai vistorayban stl.
csúti jászok, majd az örsi próbat kövén jászok befejezték.

Rákospalota, 1927. január 2-án.

Részlet a Fecske örs naplójából

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA-ÓVÁROSI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG IRATTÁRA)

Közben Gyökössy Endre adta elő két költeményét. Bakos Gyuszi kis cserkész és Kramár László őrvezető szavalt, Lőrinc Ernő cserkész pedig éneket adott elő.³⁷ Március 27-én zászlóavatási és fogadalomtételi ünnepélyt rendezett a csapat. Ekkor vette át az I. „Endrődi Miklós” raj³⁸ Gyökössy Endréné zászlóanyától a rajzászlót, s tett nyolc fiú fogadalmat. Az alkalmat szeretetvendégség zárta le.³⁹ Április 3-án a Pál cserkészek „kedves otthona” volt a X. (Pestvidéki) cserkészkerület tiszti gyűlésének színhelye, melynek zárásaként Gyökössy Endre „költői és megható szavakkal emlékezett meg a cserkészlet nagy és melegszívű barátjáról, Prohászka Ottokárról”.⁴⁰ Részt vettek az újpesti cserkésznapon, melyen két másik csapattal együtt nívós előadást tartottak.⁴¹ Nyári nagytáboruk parancsnokuk szülőföldjén, Szeghalmon, a Király-erdőben volt július 2-25. között. Újszászy László vezetésével harmincöt fő vett rajta részt. Az ősz folyamán a börsönyi hegységekbe mozgótábor rendeztek, cserkészképzéssel, majd táborzáró ünnepéssel, meghitt, családi karácsonyfa-ünnepéssel zárták az évet. Újszászy László ebben az évben tisztképzésen vett részt a hárshegyi cserkészparkban.

A következő esztendő is fogadalom- és ígértétel-lel kezdődött január 7-én, pénteken, a református gyülekezeti házban harminc ifiút avattak cserkészsé, Gyökössy Endre, Árky Zoltán és Juhász József cserkészvezetők buzdító beszéddel köszöntötték őket.⁴² Január 8-február 19-e között házi őrvezetői tanfolyamot szerveztek Gyökössy Endre vezetésével. Érdemes a programját ide idézni: „Milyen a jó őrvezető? A cserkészjellem-nevelés módszerei és eszközei.

Az őrsi óra. A magyar cserkészideál. A cserkészszolgálat. A cserkészlet viszonya a leventemozgalomhoz. Mit olvassunk? Az őrvezetők viszonya a cserkészekhez és feljebbvalóikhoz. A kirándulás. Hogyan tanítsuk a II. és I. oszt. próbát. A különpróba. A 10. cserkész törvény. Az őrsi adminisztráció.” Az előadások után megbeszélések következtek, értékelték a hallottakat. A tanfolyamnak 19 résztvevője volt.⁴³ Április 22-én rendezték meg az első rákospalotai cserkésznapot, amelynek részletes programja is megőrződött az utókor számára. Ezen részt vett a 198. sz. „Pál” evangéliumi cserkészcsapat, a 261. számú Irinyi, a 911. sz. Szent Imre, a 913. sz. Don Bosco, a 919. sz. Arany János és a 935. sz. Szent László csapat. 8 órakor volt gyülekező, mely után közös napindító rövid imádkozást tartottak, amely után a parancskiadás következett. A csapatok táborépítésbe és főzésbe kezdtek. 10 órára felekezetek szerinti templomokba vonultak a cserkészek, az istentiszteletek után, 11:40-kor nyitották meg táborkapuikat az érdeklődő nagyközönség előtt. A megnyitón ünnepi beszédet mondott dr. Wágner Manó kormányfőtanácsos, gimnáziumigazgató.⁴⁴ A csapatok díszmenetben vonultak fel a helyi cserkészbizottság előtt. Ezután térczene szólt. Egy órától fél 4-ig ebéd- és pihenőidő következett. A pauza után két órás versenyen mérték össze tudásukat a helyi csapatok, amely elsősegélynyújtásból, lasszó és krinolin⁴⁵ bemutatásból, tűzrakásból, kenyérsütésből, kerékpározásból, jeladásból, kötélhúzásból, szerkocsiversenyből, hikéből,⁴⁶ megfigyelésből, sátorverésből és kézügyességből állt. Fél 7 és fél 8 között tábor tűz köré gyűltek. A nap zárásaként imát hallgattak, majd zászló- és táborbontással ért

37 BH, 1927. február 24. (44.sz.), 9. o.

38 Feltehetőleg egy korábbi cserkész nevére utal a raj megnevezése. Talán valamilyen tragédia miatt választhatták a tisztelet és az emlékezés eszközeként a csapategység nevéül.

39 MCS VIII./9., 1927. május 1., 181. o.

40 Pestvidéki cserkész (a továbbiakban: PCS), I. évfolyam, 2. szám, 1927. április 15., 2. o.

41 PCS I./2., 1927. május 15., 3. o.

42 BH, 1928. január 8. (6.sz.), 15. o.

43 MCS IX./4., 1928. február 15., 67. o.

44 Wágner Manó a cserkészek Rákospalotai Helyi Bizottságának volt az elnöke.

45 A krinolin egyfajta kötél, szalag volt, melynek gyors és begyakorolt mozgatásával különböző művészi figurákat adtak elő a cserkészek.

46 Akadályverseny.

véget a rendezvény.⁴⁷ Egy beszámoló szerint „végre egy cserkésznap, mely úgy anyagilag, mint erkölcsileg szép eredménnyel zárulhatott”,⁴⁸ a délután megérkező Albrecht királyi herceg a tábortüznél lelkesítő beszédet intézett a cserkészekhez,⁴⁹ nagy meglepődését fejezte ki „és hangsúlyozta, hogy büszkék lehetünk a palotai cserkészeinkre”.⁵⁰ Egyébként a Pál csapata jó helyen végzett.⁵¹ Pünkösdkor két nap próbatábor rendeztek az Alagi majorba. Június közepén az újpesti és a rákospalotai cserkészek részére rendszeres úszóleckék kezdődtek az újpesti vízitelepen.

Az ez évi nyári táborukban, talán túlzás nélkül mondható, hogy a 198. számú Pál evangéliumi cserkészcsapat tagjai legnagyobb kalandjukat és legnagyobb hőstettüket vitték véghez. De olvassuk az izgalmas beszámolót: „A Balaton mellett nyomuló 198. sz. Pál cserkészcsapat szép tanujelét adta a közelmúlt napokban bátorságának. Az egyik balatonmelléki községben kigyulladt egy parasztház és már-már elpusztulással fenyegette az egész falut, mikor a közelben táborozó „Pál” cserkészek futólépésben siettek a fenyegetett falubeliek segítségére és hosszas, megfeszített munkájuk árán sikerült is a tüzet az égő házra koncentrálni a falut a pusztulástól megmenteni. A „Pál” cserkészek hőstettéről a hatóságok jelentést tettek a vármegye alispánjának. Hőstettükről a kerület vezetősége tudomást szerezve a cserkészkötelességtudás mintaképeül állítja a „Pál” cserkészcsapatot kerületünk csapatai elé.”⁵² De idéznénk egy másik híradást is: „A rákospalotai 198. sz. „Pax” cserkészcsapat már három hete táborozik Szendrőládon. 20-án este lefújás után az őrőség a látóhatár keleti peremén, a szendrőládi szőlődombok mögött hatalmas lángoszlopot látott felcsapni. Az őrőség azonnal jelentette a dolgot a napos tisztosnak, aki riadót fújtatott. A fiúk percek alatt felöltözve, kannákkal, ásók-

kal, csákányokkal felszerelve sorakoztak. Húsz nagy fiú vezényszóra, cserkészmenetben futott a tűz irányába árkon-bokron keresztül, mindenütt a legrövidebb utat keresve. Rövid idő múlva a tűz színhelyén, Balajton voltak. A rendes körülmények között másfélóráig tartó utat 35 perc alatt futották végig a fiúk. Éppen idejében érkeztek, hogy a tűz tovaterjedését megakadályozzák. A csúrt, amelyben a tűz voltaképpen keletkezett, már nem lehetett ugyan megmenteni, de a szomszédos házat megmentették a leégéstől. A tetőre ugyanis a falubeliek közül senki sem mert felmenni, félve a beomlástól. A cserkészek nem sokat haboztak, egy-kettőre a tetőn termettek. Kézről-kézre járt a kanna, dolgoztak a csákányok, parázsló gerendák széles ívben repültek a földre. Ugyanakkor egy páran a ház oldalán felhalmozott, nagy lánggal égő szénát dobálták széjjel és locsolták gyors tempóban. Nyolcan felváltva a szivattyúnál dolgoztak. Négy órai megfeszített munka után végre sikerült a ház körül és a háztetőn égő tüzet elfojtani és a tűz útját a csűr felől elvágni. Az oltás dolgát igen megnehezítette az, hogy a cserkészek jóformán teljesen magukra maradtak, mert a falubeliek közül csak igen kevesen vettek részt a mentési munkálatokban. Íme, a palotai cserkészek olyan gyönyörű cserkészmunkához jutottak a balajti tűzoltásnál, mint azt parancsnokuk, Gyökössy Endre 16 évvel ezelőtt megírta a 'Palotai cserkészek' c. első magyar cserkészregényben.⁵³ Látszólag és tartalmilag szinte megegyező a két történet – de két különböző, ráadásul egymástól igen messze eső vidékkel, helyszínnel. Ugyan a második, a Magyar cserkészben című újságban megjelenő beszámoló sem tudott hibátlan lenni, hiszen a „Pál” nevet sikerült elírniuk, mégsem akkora hiba, mint a Pestvidéki cserkész című lap írása, amelyben Balajt helyett Balaton melletti környezetbe helyezte a történéseket. Szerencsére Újszászy László beszámolója is megmaradt, mely

47 PCS II./4., 1928. április 15., 1. o.

48 PCS II./5., 1928. május 15., 4. o.

49 Pesti Hírlap, 1928. április 24., 24. o.

50 Uo.

51 Újszászy, 1932.

52 PCS II./7., 1928. július 15., 4. o.

53 MCS IX./15-16., 1928. augusztus 15., o.

Oklevél a szendrői táborról 1928.

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA-ÓVÁROSI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG IRATTÁRA)

szerint a csapat a táborát a Boldva folyó völgyében, Szendrőládon tartotta.⁵⁴ És fennmaradt egy oklevél is, mely ugyan nem tér ki a balajti tüzesetre, csupán a szendrői tábor legjobb őrsének, a Bárány-őrsnek a tagjait részletes dicséretben,⁵⁵ de a tábor helyszínét tekintve biztos támpontot ad. Tehát a csapatnak a táborban lévő valamennyi tagja szövetségi dicséretet kapott, „amennyiben Balajt községben kitört tűzvész oltási munkálatainál a legmesszebb menő cserkészszolgálatot teljesítették”.⁵⁶ Hazatérve megkezdték az új, saját használatú, kifejezetten a cserkészmunkához használható otthon fölépítését és az ősz folyamán megalakult az öregcserkész, valamint a kiscserkész munka. Erre az évre még egy különleges alkalom esett: december 9-én, délután 3 órakor nagy ünnepség keretében adták át az új otthonukat⁵⁷, melyről az országos lap, a Magyar cserkész így írt: „Az otthon – mely 200 négyzetöles telkével együtt telekkönyvileg is

a csapat tulajdona – egyike a legszebb 'saját' otthonoknak. A cserkészotthon felavatásán Rákospalota színe-jarva ott volt, úgy, hogy azt a tágas udvaron kellett megtartani. Az avatóbeszédet Gyökössy Endre parancsnok tartotta és az otthonot Benkő István református lelkész áldotta meg. Délután 5 órakor a városháza dísztermében nagyszerű műsoros délután volt, amelyen megjelent a csapat barátainak óriási tábora. A műsor kiemelkedő pontjai voltak Komáromi János, Madai Gyula írónak, továbbá R. Molnár Anna hárfaművésznőnek nagyszerű szereplése. A minden szempontból pompásan sikerült ünnepségen a szövetséget Molnár Frigyes dr. és Vidovszky Kálmán képviselték.”⁵⁸ Ezen a napon volt a táborzáró ünnepélyük is (ekkor adták ki a szendrői oklevelet).⁵⁹ Még az év kronológiájához tartozik, hogy a május 6-i tisztavatáson részt vett Újszászy László is⁶⁰ és Csorba Zoltánt ekkor igazolták tisztként a cserkészszövetség részéről a Pál csapathoz.

54 Aggteleki, miskolci, lillafüredi kirándulás tette értékessé a feledhetetlen tábor – írta. Újszászy, 1932. – Az ügyet ugyancsak közzé tevő Budapesti Hírlap szintén Szendrői táborról írt. BH, 1928. július 24. (166. sz.), 10. o.

55 Álljon itt a dicséretet kapó őrs tagok névsora: Kádár István őrsvezető, Gyökössy Endre segédőrsvezető, Bakos Gyula, Csaszka János, Lorincz Sándor, Rehák Adorján, Takács Lajos és Takács Pál.

56 Újszászy, 1932.

57 Kissé átalakítva, s ma már nem eredeti funkcióját betöltve, de az épület ma is áll a Régi Fóti út 75. sz. alatt.

58 MCS IX./24., 1928. december 15., 465. o.

59 PCS III./1., 1929. február, 4. o.

60 Vezetők lapja (a továbbiakban: VL), V. évfolyam, 6. szám, június.

KERTÉSZKÉPZŐ INTÉZET LUKÁCSY SÁNDOR MUNKÁSSÁGA

ÍRTA: Kuczko Andrea

Hutirai Lukácsy Sándor (1815-1880) jogi végzettsége ellenére a kertészeti kultúra hazai meghonosításán fáradozott. Már 1848-ban faiskolát tartott fenn Káposztásmegyeren, majd Rákospalotán gyümölcsöskertet és faiskolát telepített. A hatvanas évek végétől falusi iskolák szervezésével foglalkozott. Aktív részvevője, szervezője volt a palotai közösségi életnek, multságokat szervezett, ami nemcsak a falu lakóinak, hanem az ideérkező városi vendégeknek is szórakozást nyújtott.

Pest közelségét kihasználva az 1730-as évek-től kezdve virágzó kertkultúra bontakozott ki Rákospalotán. Itt levő birtokán gróf Károlyi István 1831-től 65 hold területet adott bérbe pesti polgároknak, akik ezeken a telkeken nyaralókat, vincellér-és serfőző házakat építettek. (Ez a terület adta a később létrejött Újpest magvát.) A telekügyletek lebonyolításában minden valószínűséggel fontos szerep jutott a gróf alkalmazásában álló jogász végzettségű Lukácsy Sándornak. Rákospalota 1846-ban a Váccal összeköttetést létesítő vasúttal, majd 1872-vel a lóvasúttal kapcsolódott szorosabban az ország fővárosához. Az itt élők további gazdagodását a virágzó zöldségtermesztés alapozta meg.

Ebben a kedvező környezetben tevékenykedett 1849 után Lukácsy Sándor, úgynevezett anya-gyümölcskertet és faiskolát alapított Rákospalotán. Az ő kezdeményezésére alakult meg 1858-ban az ország második kertészeti egyesülete, a Magyar Kertészeti Társulat. (Az első pomológiai egyesület Nyíregyházán jött létre 1820-ban.) Elnöke Prónay Gábor báró volt, alelnöke báró Eötvös József. Az egyesületben tevékenykedett írói munkássága mellett többek között Jókai Mór is. Az egyesület titkára Lukácsy Sándor volt, akinek javaslatára

megvásárolták Nádaskay Lajos palotai birtokos 6240 négyszögöles földjét azzal a céllal, hogy kertmunkásokat és faápolókat képző intézetet létesítsenek. A megvásárolt föld a mai Szödliget utca - Lukácsy Sándor utca - Sín utca határolta területen állt, valójában kert volt, tele gyümölcsfával, melegágygal, üvegházzal, kutakkal, lakó és gazdasági épületekkel. Az intézet 1860. február 1-én nyílt, az oktatás magyar nyelven folyt, időtartama egy év volt. A déli órákban elméleti, máskor gyakorlati oktatásban részesültek a tanulók. Egy év elteltével bizonyítványt kaptak a növendékek, akik számát a társulat-igazgató választmánya szabta meg. Az intézetet a társulat által kinevezett kertész vezette, akinek a kert kezelése és az oktatás egyaránt feladata volt. A kertet a nagyközönség is látogathatta, a társulati tagok bármikor, az idegenek csak vásár és ünnepnapokon.

A kertészeti intézet nemcsak tanított és szakmai felvilágosítást adott, hanem csemetét, oltógallyat, magot is árult. Az intézet első vezető kertésze Bolgár Simon volt. 1863-ig a társulat részéről Lukácsy Sándor felügyelte a palotai intézetet. Sajnos csak eddig vannak megbízható forrásaink a működéssel kapcsolatban, az iskola megszűnéséről nincsenek adataink.

Lukácsy Sándor korának elismert és kitűnően képzett gyümölcsstermesztő szakembere volt, aki az intézettől függetlenül is folytatta a gyümölcs és gyümölcsfatermesztést, sőt a kertészeti kultúra más ágát is meghonosította. Intenzív publikációs tevékenységét többek között a faiskolák, gyümölcskertek országos szinten történő létesítése érdekében bontakoztatta ki. A kormány a 60-as évek második felében kezdetben időszaki megbízással látta el, majd 1869-től már mint kor-

A Lukácsy-féle kertészet helyszínrajza 1859-ből. A telen tetején a vasútvonal, jobb oldalán „Utcza” felirattal a mai Lukácsy Sándor utca, alján „Rendezés alatt lévő közlegelő” felirattal a mai Sződliget utca”, bal oldalán pedig „Uj-Pestről Palotára vezető út” felirattal a mai Fő út legutolsó, zsákutcába torkolló szakasza.

(FORRÁS: MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI 1973-1974., 111. o.)

mánybiztosként felügyelte a községi faiskolák hálózatának kialakítását. Megbízója a vallás-és közoktatási, illetve a földművelési minisztérium volt. Nagy szerepe volt abban, hogy az Alföldön erdőtelepítési munkálatok indultak el.

Megromlott egészsége sem akadályozta abban, hogy járja az országot, ellenőrizze az faiskolák létesítését, a telepítések folyamatát. Pár hónappal halála előtt az erdélyi Désen fáradozott egy gyümölcsészeti és kertészeti társulat megalakításán. Ezen útja során kapott „tüdőszélütést”, melynek következményeként 1880. december 14-én meghalt.

A „Vasárnapi Újság” 1880. évi 51. száma így emlékezett Lukácsyról:

„A nép kertésze” című lapot már 24 év előtt alapította. Ifjabb korában gróf Károlyi István ügyvéd volt s a szabadságharcban mint hadbiztos működött. Ezután azonban tisztán gazdasági ügyekkel foglalkozott, s a gyümölcsstermesztésről több munkát írt. A főváros szomszédságában, Rákos-Palotán mintaszerű kertet rendezett be. Az alkotmányosság helyreállítása után csakhamar megbízta őt a közoktatásügyi miniszter, hogy a faiskolák s általában a kertészeti ipar terén mozgalmat indítson meg, s mint e czélból kinevezett

miniszteri biztos egy évtized óta működött, s neki is jelentékeny érdeme volt abban, hogy míg 1874-ben csak 1600 faiskola volt az országban, már 1879-ben 13.000-re emelkedett azok száma. Az utóbbi időkben sokat betegeskedett, s a halál 66 éves korában vetett véget tevékeny életének. Lapját, „A nép kertészt” fia, Lukácsy Aladár fogja tovább szerkeszteni.”

Lukácsy Sándor kertészszervezői tevékenysége mellett igen gazdag szakirodalmi munkásságot fejtett ki. Saját lapjába, A Nép Kertészebe több száz cikket írt, de megtaláljuk írásait a Falusi Gazdában, a Gazdasági Lapokban, a Néptanítók Lapjában is. Szakkönyveinek címét az akkurátus Szinnyei-féle irodalomtörténeti lexikon 14 tételben sorolta fel. Ezen kívül éveken keresztül szerkesztette a Humoristikai gazdasági házi naptárt, 1857-ben a Belgazdasági Kis Közlönyt, 1857-1862 között a Kerti Gazdaság c. szaklapot. A Nép Kertésze 1864-1879 között Lukácsy Sándor szerkesztésében jelent meg. 1863-ban az ő neve szerepelt a Kertészetünk c. lap szerkesztői rovatában. A Magyar Kertészeti Társulat évkönyveit, valamint a Kerti Gazdaság Könyvtára sorozat öt kötetét ugyancsak ő írta. A Néptanítók Lapja mellékleteként megjelenő Gazdasági Utasítások írása Lukácsy nevéhez kapcsolódott.

Forrás:

Tanulmányok Rákospalota-Pestújhely történetéből. Szerk.: Dr. Czoma László. Bp., 1974.
Rátonyi Gábor Tamás: Ember, város: Lukácsy Sándor - XV. kerületi blog 2013. április 15.

TÓTH ISTVÁN BÍRÓ BOTJA

ÍRTA: Nagy Anita Ágnes

Rákospalota újkori történetének egyik legfontosabb tárgyi örökségét választottuk bemutatásra a várossá válás 95. évfordulójának szentelt számban. Tóth István (1823-1908) bíróbójának aligha lehetne méltóbb emléket választani.

Tóth István rákospalotai bíró emblemikus alakja országszerte ismert volt. 41 éves bírósága alatt a település óriási változásokon ment át: az autentikus falu alig ötven év alatt vált a várossá válás feltételeinek egyre inkább eleget tevő településsé. Talán az ő személye jelentette az állandóságot és folyamatosságot a lakosság számára, hiszen olyan események zajlottak le, amelyek alapjaiban rengették meg a földhöz erősen ragaszkodó parasztság világát. Az ófalu zárt közössége a vasút megjelenésével egyre több „gyanús” idegennel találkozott. A földet parcellázni kezdték és sorra nőttek ki az új településrészek és jelent meg az új látás- és gondolkodásmódú polgári és munkásréteg. Tóth István, mint bíró a régi jól ismert világrendhez tartozott. Ebben a világban a bíró tekintélye megkérdőjelezhetetlen volt, hatalmát a bírói pálca (vékonyabb) vagy bot (vastagabb), a bírói szék jelképezte. A gömbben végződő bot, akár a korábbi uralkodói jogar rokona is lehet. Tóth István idején már valós fenytésre, büntetésre nem használták, de korábban bizony a gyakorlatban is alkalmazták a problémás ügyek rendezésénél. Ő volt a település utolsó előtti bírójának egyike.

A bíró, a falu vezetője volt, őt csak az előljáróság, a tanács tagjai választhatták meg, vagy közfelkiáltással, vagy név szerinti szavazás-

sal. Az új bírónak a régi átadta a bírópalcát, a falu ládájának kulcsát és a falu pecsétjét. A 19. század második felében országosan szabályozták a bíróválasztás menetét és a bíró jogkörét. Háromévenként választottak bírót, ekkor a járás főszolgabírája három embert jelölt. Ebből a választópolgárok a nekik legjobban megfelelőre szavazhattak. Személyével kapcsolatban elvárás volt, hogy igazságos, jószívű, józan, szorgalmas, erkölcsös és példaadó életvitelű legyen. Feladata három területre terjedt ki. A község autonóm igazgatását irányította, és végrehajtotta a tanács, az előljáróság határozatait. Másodszor a megyei, az országos rendelkezéseknek, törvényeknek a faluban érvényt szerzett, végül egy viszonylag szűk körben bíraskodott is, mely nagyjából mezei tolvajlásokra, békítő eljárásokra, kisebb birtokperek eligazítására, a rendetlenkedők megsabályozására terjedt ki.¹

A választott műtárgyat Tóth István 35 éves pályafutása alkalmából kapta. A múzeum 1978-ban leltározta be és egy levél tanúsága szerint az akkori répcevisi (Győr-Moson-Sopron megye) iskolaigazgató ajándékozta. Hogy hogyan került hozzá, ilyen messze eredeti keletkezési helyétől, sajnos már a múlt homályába vész.

93 cm hosszú, nemes anyagokból készült, ahogy az alkalomhoz illett. A pálca maga kígyófából – tigrisfának is hívják – készült, amely csak Közép-Amerikában őshonos. Nevét különleges rajzolatáról kapta. Gyakran használták fel sétatálcákhoz. „A legkeményebb, legnehezebb és legszívósabb fák egyike. Húzás elleni szilárdsága

1 Balassa Iván – Ortutay Gyula: Magyar Néprajz.

a kovácsvasával vetekszik” – írja a Pallas Nagylexikona, amely szavak akár magát Tóth Istvánt is jellemezhetnék. Legalábbis így él még a ma élők emlékezetében is. Ezüst markolata a pálcán részen növényi motívumokkal díszített, felülete pontírozott, feje sima felületű gömbben végződik. Az indás levelek közé egy díszszalagot véstek, amelyen a következő felirat olvasható:

TÓTH ISTVÁN 35 ÉVES BÍRÓSÁGÁNAK EMLÉKÉRE/A RÁKOS PALOTAI CASINO 1901 JANUÁR 19.

A vésett időpont kérdéseket vet fel. Élete történéseit elég jól ismerjük, mert nyugalmazása után 1904-ben megírta emlékiratait, nagy hiányossága azonban a dokumentumnak, hogy a pontos dátumokat nem jegyezte le az író, csak néhány utalás alapján következtethetünk arra, hogy mikor is volt bíró Tóth István a faluban. Az emlékirat zárszavában ő maga jegyzi: *„A hosszu 41 évi bíróságom befejezése 1903. év*

Tóth István bíró a cikkünkben is szereplő bottal a kezében

(FORRÁS: TÓTH ISTVÁN VOLT BÍRÓ ÉLETRAJZA RÁKOSPALOTA, 1904)

december végével történt.”² Az ajándékot illetően így ír: *„... 78 éves koromra s a tisztességes multam tekintetbe vétele mellett 400 forint évfizetéssel újra megválasztódtam, közfelkiáltással és a Kaszinó egyesület, melynek fennállása óta rendes tagja vagyok, a 35 éves birói működésem idejét ünnepélyesen eltartották és egy szép ezüstbunkós botot feldíszítve virágcsokrok özöne közt nyújtották át...*”³ Az ajándékot 35 éves folyamatos bírósága alkalmával kapta, tehát 1866-tól töltötte be megszakítások nélkül ezt a tisztséget, majd újra megválasztották még három évre. De akkor még mindig hiányzik 3 év a 41-ből. Pesthy Figyes adatgyűjtéséből tudjuk, hogy 1864-65-ös évben egy bizonyos Juhász György volt a bíró.⁴ Ha őt is 3 évre választották, akkor 1862 előtt még lehetett valamikor bíró Tóth István 3 évig. Hogy pontosan mikor, hogy közvetlen Juhász előtt volt ez a 3 év, nem tudjuk, de ifjú korára való tekintettel, feltételezhetjük, hogy nem esett messze ettől az évszámtól.

Ő maga, életrajzában egy másik helyen, így emlékezett az eseményre, s valószínűleg tévesen írt 1904-et: *„... január 17-én a rákospalotai Kaszinó összes tagjai által nagy ünnepélylyel tartott 35 éves bíróságom jubileuma, a mely alkalommal szépen fehérbe öltözött 12 koszorús leányka által voltam szépen betanult versekkel üdvözölve, akik közül egy fiucska által nyújtott felbokrétázott kigyófából készült ezüstbunkóju biro bottal lettem emlékként megtisztelve, ezen felirással: Tóth István 35 éves bírósága emlékére a rákospalotai Kaszinó 1904. január 19.”*⁵

Tóth István legismertebb portréján a botot kezében tartva ül.

2 Tóth István: Tóth István volt bíró életrajza. Rákospalota, 1904; Szerk. Vámbéri Gusztáv. Budapest, 1984. 79. o.

3 uo. 56. o.

4 Pesthy Frigyesnek köszönhetően, aki a 19. század 60-as éveiben elhatározta, hogy összegyűjti Magyarország földrajzi elnevezésit, ránk maradt a rákospalotára kiküldött kérdőív, amelyet kitöltve küldtek vissza a történésznek és Juhász György bíró szignózott. Ebből tudjuk, hogy 1863–65-ig ő lehetett a falu bírójá. 1866-tól pedig Tóth István kezdte meg 38 évig tartó folyamatos pályafutását.

5 Tóth István: Tóth István volt bíró életrajza. Szerk. Vámbéri Gusztáv. Budapest, 1984. 59. o.

Az utolsó békeévi tanév volt az 1938/39-es. A rákospalotai Wágner Manó Gimnázium tanulói elvégezték az iskolát, sikeresen érettségiztek. Szép reményekkel tekinthettek a jövőbe...

53 tanuló néz a szemünkbe múltból, 80 év távlatából. 53 fiú, helyesebben mondva már férfi. Fiú-osztály. Akkoriban az oktatás nem koedukációs rendszerben működött. Mit hittek, mit gondolhattak? Teljesítményük okán büszkék lehettek, bízhattak a megszerzett tudásukban, a gimnázium adta szellemiségben. 4 év alatt az osztály összekovácsolódott, barátságok kötődtek, kialakult mindenkinek az egyénisége.

Mi már tudjuk, hogyan alakult a történelem. Ők még akkor tiszta arccal és tekintettel várták, hogy kilépjenek az ÉLETBE...

A tanárok komoly férfiak. Legendás férfi tanárok tanítottak gimnáziumokban. Középen Negyedi Wágner Aurél az iskola igazgatója. Ő az, aki édesapjától az alapítójától vette át 1929-ben a gimnázium irányítását. A tanárok között láthatjuk Galla Endrét a híres festőművész rajztanárt.

A gimnázium épülete is látható a tablón. Ezt a kétemeletes épületet 1935-ben adták át, mely azóta is az oktatás szolgálatában áll. Mennyi diák koptatta lépcsőit, padjait az évtizedek folyamán. Ide jártak a tablón látható fiúk is. Mi lett belőlük, hová vetette őket a sors? Ki tudja... Híresek lettek, vagy csak az egyszerű átlagemberek életét élték? Nincs információ, csak ez az érettségi tablókép. Valamikor mindenki megkapta ezt a fotót, belekerültek a családi albumokba, bekeretézve felakasztották a falra. Évek teltek és múltak... talán fellelhetők ezek a képek a családtagoknál. Ez a tablókép is bizonyára sokat tudna mesélni. A fotót a sasadi „bolhapiacra” találtam sok-sok régi kép között. Hagyatékok vagy lomtalanításkor kidobott kacetok között kutatva mentette meg valaki. Kicsit tépett, itt-ott gyűrött, de megmaradt az utókorak. Valamikor képkeretben lehetett, a hátlapján névtöredék... Biztos, hogy Pusztai György volt e tabló. Vajon mi történhetett Veled?

Kép és szöveg: Szunyogh László

Ajánló a Csokonai Kulturális és Sportközpont kiadványaiból

Üdvözlét Rákospalotáról és Pestújhelyről

Az album az 1899-1945. között Rákospalotáról és Pestújhelyről megjelent képeslapok tematikus válogatása. A könyvben szereplő 130 darab ritkaságnak számító képeslap betekintés enged a két település múltjába.

Kapható a Helytörténeti Gyűjteményben (Pestújhelyi út 81.).

Ára: 3500 Ft

Közös akaratall

A kötet 2010-ben az önállóságot 100 éve elnyert Pestújhely jubileumára jelent meg. A mindössze negyven esztendőn át önálló község civil életének bemutatására vállalkozott több szerző írása által.

Kapható a Helytörténeti Gyűjteményben (Pestújhelyi út 81.).

Ára: 2500 Ft

Rákospalota monográfiája

Az eredetileg 1927-ben kiadott monográfia reprint kiadása sok hasznos adattal szolgál az érdeklődőknek. Az utolsó oldalon egy az eredeti kiadványban szereplő térkép másolata is helyet kapott.

Kapható a Helytörténeti Gyűjteményben (Pestújhelyi út 81.).

Ára: 1000 Ft

Helytörténet két keréken

Az ajánlott biciklis útvonalat bejárva megismerheti a kerület három városrészét. A térképhez a www.dokuiinfo.hu oldalon rövid történeti leírások, ismertető olvashatók épületekről, szobrokról, Rákospalota, Pestújhely, Újpalota nevezetes pontjairól, valamikor itt élő jeles polgáiról.

Kapható a Dokumentumtár és Információs Központban (Bocskai u. 74-78.)

Ára: 300 Ft

Impresszum

Helyem Házam Palotám – XV. kerületi helytörténeti értesítő. Kiadja: a Csokonai Kulturális és Sportközpont (1153 Budapest, Eötvös u. 64-66.). Felelős kiadó: Polyák Edit. Megbízott főszerkesztő: Rátónyi Gábor Tamás. A szerkesztőbizottság a Helyem Házam Palotám Egyesület keretében működik, tagjai: Alexa Károly, Döbrössyné Síkfalvi Judit, Kelemen Árpád, Kuczko Andrea, Németh Gábor, Rátónyi Gábor Tamás, Szunyogh László, Tóth Lajos, Varga Gábor Vargosz, Varga István. A szerkesztőség címe: Rákospalota Pestújhely és Újpalota Helytörténeti Gyűjteménye 1158 Budapest, Pestújhelyi út 81., www.rakospalotaimuzeum.hu. Grafikai tervezés: Taba Ágnes. Tördelés: Kuzma Angéla. Készült a Csokonai Kulturális és Sportközpont nyomdájában. Megjelenik negyedévente 300 példányban. HU ISSN2416-3309 Nyilvántarásba vételi okirat száma: CE/3880-3/2018

Műtárgyidéző – Tóth István bíró botja
(lásd: 46. oldal)

Fotó: Malatinszky Péter